

1982

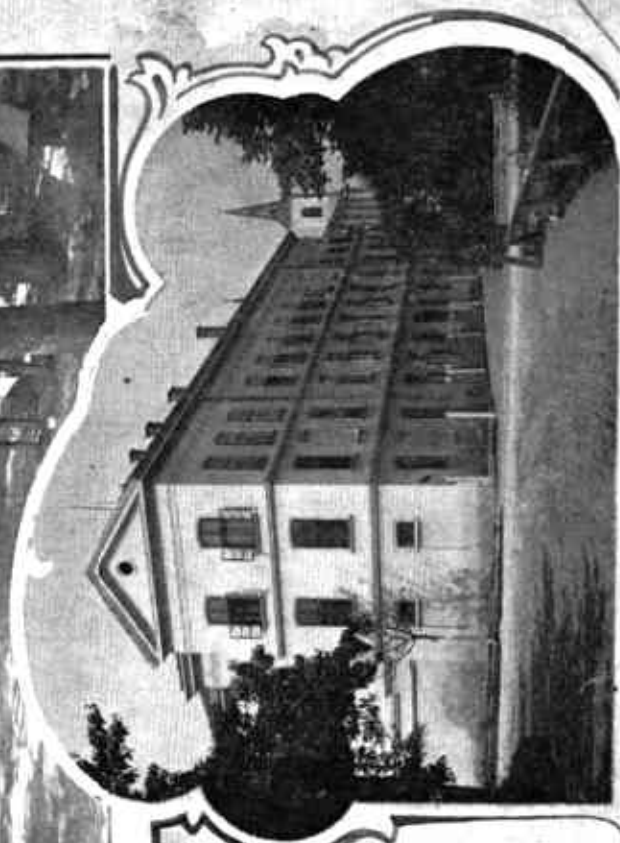
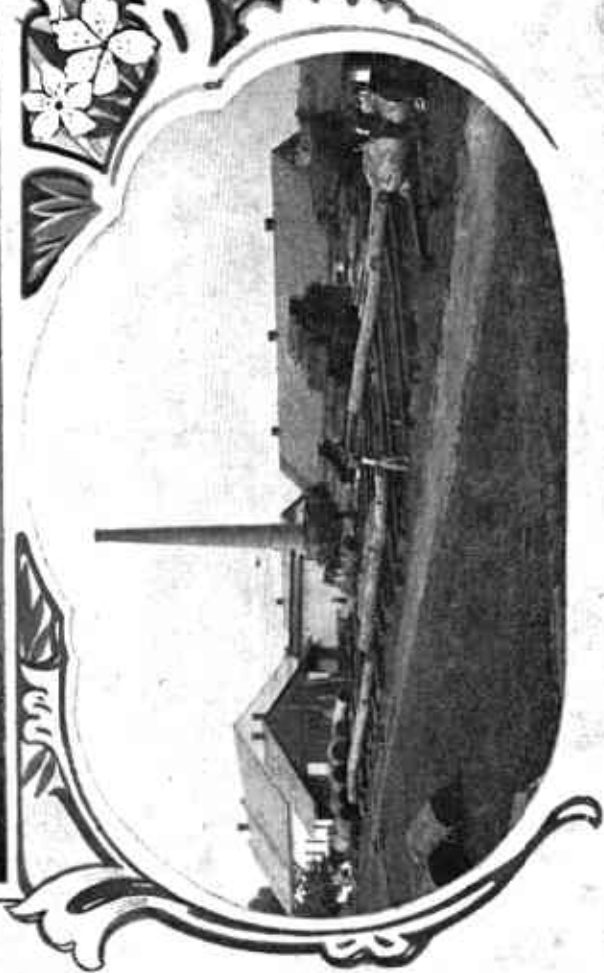
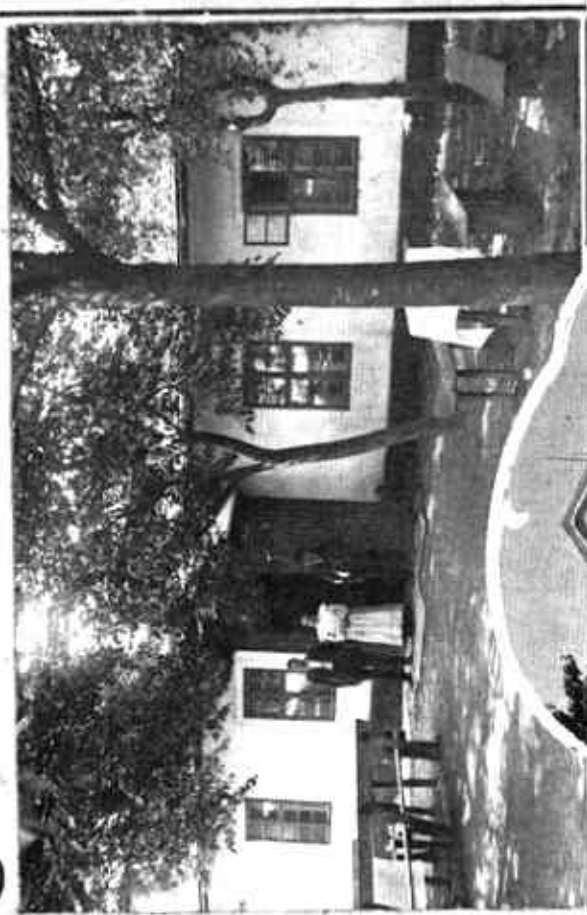

zprávy

KRAJSKÉHO
VLASTIVĚDNÉHO
MUZEA
V OLOMOUCI

Číslo 216

Lozdrav z ČERVENKY

K VÝSTAVĚ POHLEDNIC PROMĚNY OLOMOUCKA

Volby do zastupitelských sborů jsou vždy významným mezníkem v procesu dalšího rozvoje celé naší společnosti a současně i příležitostí k bilancování dosažených výsledků za pětileté období. Politickou linii, vytyčenou XVI. sjezdem KSČ, garantuje v našich místních podmínkách „Okresní volební program Národní fronty na léta 1981–1985“. Náš okres jako celek průmyslově zemědělského charakteru byl vytvořen v r. 1960 z bývalých okresů Olomouc, Šternberk a Litovel. Region má 4 městská centra — Olomouc, Šternberk, Litovel a Uničov. Rozlohou 1418 km² je dvanáctým okresem v ČSR a třetím v Severomoravském kraji.

Cílem tematické výstavy pohlednic k volbám, instalované v KVMO od 20. května do 6. září 1981, bylo seznámit návštěvníky s vývojem uvedené oblasti, a to v retrospektivě od konce 19. století do současnosti.¹ Připomeňme, že hlavním znakem pohlednice, zejména fotografické, je pravdivost, její hodnověrná svědecká vizuální výpověď. Jde o svébytné obrazové svědectví doby, o zhuštěnou informaci, charakteristickou svou přesností, zřetelností a objektivností konkrétní situace, autentickým a emocionálním účinkem, usnadňujícím rychlou perцепci. Sbírkou pohlednic je třeba chápat jako významné sociologické dokumenty, zejména proto, že naše mladá generace již nemůže porovnávat stav za kapitalismu s výsledky dosaženými v současné etapě budování rozvinutého socialismu. Při studiu pohlednic, jež je třeba zkoumat ze systémového hlediska, tak nezískáváme pouze topografické a geologické znalosti, ale současně poznáváme život lidí, výsledky jejich aktivit, dobový vkus či nevkus atd.²

Pohlednice jako specifický druh tiskovin, docházející do Státní knihovny ČSR, tvoří nejmladší oddělení konzervačního fondu, v němž jsou zpracovány jako významná součást informačních pramenů. Záznamy o vydávaných pohlednicích jsou uváděny v bibliografické ročence „Česká grafika a mapy“.³ Tento druh tiskovin, zejména pohlednic topografických, jejichž základním posláním je informovat a vzdělávat široký obruh lidí, by se měl více využívat při výchovně vzdělávacím procesu, v kronikářské práci, při restaurování historických objektů, v historickém výzkumu, v publikační činnosti apod. Na pohlednicích, sloužících v době svého vzniku, respektive odeslání, jako komunikační prostředek mezilidských vztahů, často nacházíme cenné záznamy o životě významných osobností.⁴ Pohlednice má politický význam, ideologicky ovlivňuje myšlení člověka a současně napomáhá vytvářet jeho estetické cítění. Nutnost nových záběrů, dokumentujících socialistickou společnost, zejména však politický význam pohlednic jako účinného prostředku agitace a propagace, zdůraznil jako jeden z prvních L. Linhart.⁵ Proto by v produkci současných pohlednic neměla převažovat komerce, ale zejména jejich odborná a politická kritéria.⁶ Z tohoto hlediska je třeba věnovat maximální pozornost výběru snímků charakterizujících dynamiku současnosti a přitom se oprostit od stereotypů. Na druhé straně však montážní (vícezáběrové) snímky, jež v současné produkci převažují, chtějí často prezentovat příliš mno-

ho, třebaže právě zde by mělo platit, že méně znamená více. Je nesporné, že mnoho cenného lze vytěžit i z námětové pestrosti, především však z nápaditosti starých pohlednic.

Koncepce výstavy prezentující na 1200 exponátů vycházela z dokumentační funkce pohlednic. Je na místě zdůraznit, že této tematice je věnována značná pozornost na stránkách Stráže lidu — obdeníku OV KSČ a ONV v Olomouci. V minulých letech list otiskl řadu statí pod názvem „Staré olomoucké pohlednice“⁷, v roce 1981 pak seriál „Staré šternberské pohlednice“⁸.

Vystavený soubor pohlednic seznámil veřejnost s vývojovými proměnami Olomoucka z hlediska současného teritoriálního členění našeho okresu. Orientaci návštěvníků usnadnily graficky zpracované mapy jednotlivých lokalit. Výstava byla členěna do 5 základních celků:

1. Historický vývoj území znázorňovala graficky zpracovaná mapa olomouckého okresu s kartografickými pohlednicemi.

2. Nové perspektivy města Olomouce po zrušení tereziánské pevnosti představoval návrh zástavby vypracovaný C. Sittem.⁹ Na dalších panelech byly vystaveny pohlednice z období bourání hradeb a veduty města. Dále zde byly zastoupeny pohlednice dokumentující vznik, vývoj i současnou podobu ulic, olomouckých sadů, vznik Velké Olomouce v r. 1919 až po současnou integraci. Autoři výstavy věnovali velkou pozornost historickému pádru města, proslulého svými kulturními památkami. Celkový vývoj města přibližovaly rovněž panoramatické, letecké a montážní pohlednice. Pozornosti návštěvníků se těšily i vystavené kuriozity, pohlednice vydané u příležitosti konání průmyslových výstav v Olomouci z let 1902 a 1907 a dobová sdělení.¹⁰

3. Region Šternberska s graficky zpracovanou mapou bývalého šternberského okresu byl zastoupen řadou pohlednic dokumentujících vývoj této oblasti, proslulé textilním a tabákovým průmyslem a silnou koncentrací německého dělnického hnutí. V tomto celku měli návštěvníci výstavy možnost zhlédnout dosažené změny, dokumentující socialistickou industrializaci dříve malého městečka Uničova, které se po r. 1960 vyčlenilo jako samostatné město nově zřízeného okresu Olomouc.

4. Předposlední část byla věnována bývalému Litovelsku. Svědectví o barbarství nacistů podávala řada pohlednic vypáleného Javoříčka, nazvaného Moravskými Lidicemi. Návštěvníci litovelského muzea měli možnost zhlédnout výstavu pohlednic „Proměny Litovelska“, instalovanou ve dnech 4. června — 12. července 1981, která byla doplněna řadou literatury o tomto regionu našeho okresu.

5. Poslední část výstavy zahrnovala ukázky z volebních programů olomouckého okresu se stručným textem o dosažených výsledcích v současné etapě budování rozvinutého socialismu na Olomoucku. Součástí všech uvedených celků byly stručné texty, charakterizující jednotlivé regiony.

Výstavu doplňovala řada vitrín s dobovými alby, kronikami s dokumentačními pohlednicovými přílohami, filokartistickou literaturou a turistickými průvodci. Ke srovnání kvality uměleckých pohlednic s originály sloužily ukázky obrazů významných olomouckých malířů. Netradiční panelové řešení, navržené ing. arch. A. Volejníkovou, připomínalo tvar rozložených leporel.

K výstavě byl vydán katalog se stejnojmenným názvem¹¹ a publikace „Olomoucké pohlednice z 19. století“.¹² Kromě průvodce výstavou obsahuje katalog řadu statí o pohlednicích jako dokumentech vypovídajících o životním prostředí, o novodobé architektuře aj. Nejen ze sběratelského hlediska je cenná studie o katalogu olomouckých pohlednic, vydaných do r. 1905. Závěr katalogu tvoří obrazové přílohy, dokumentující proměny Olomoucka na pohlednicích. Publikace „Olomoucké pohlednice z 19. století“ ukončuje řadu prací o ikonografii Olomouce.¹³

Výstavu zhlédlo přes 13 tisíc našich i zahraničních návštěvníků. Zápisy v kronice potvrzují, že byla širokou veřejností hodnocena velmi kladně.¹⁴ Touto ces-

tou děkují její pořadatelé soukromým sběratelům, kteří ochotně zapůjčili část svých sbírek, jmenovitě I. Venclovi, Z. Holubovi, M. Zajíčkovi, dr. A. Přichystalovi, J. Chmelfíčkovi, L. Kraváčkové a řadě dalších.

Věříme, že výstava tohoto dnes již svébytného druhu grafické tvorby nejen podnítila další zájem o sběratelství těchto kulturních dokumentů, jež je společensky závažné a prospěšné, ale současně rozšířila vědomosti návštěvníků o městě a okrese Olomouc a ukázala na možnost mnohostranného využití pohlednic v kulturně výchovné činnosti.

Literatura a poznámky:

¹ Výstavy pohlednic v souvislosti s prudkým sběratelským rozvojem se pořádaly již koncem století. Tak např. mezinárodní výstava pohlednic v Budapešti (1899) byla obeslána českými sběrateli, jejichž exponáty činily třetinu celé výstavy. Podobně tomu bylo na slovanské výstavě v Krakově (1899). Čeští sběratelé pak zorganizovali vánoční výstavu pohlednic v Praze (1899). Z prvních morevských výstav připomeňme např. výstavu v Kroměříži (1900), kde bylo instalováno na 15 000 pohlednic od 70 sběratelů. Srov.: Sběratel dopisnic, I, 1899, II, 1900. Není bez zajímavosti, že v adresáři členů klubu sběratelů těchto „pohledových listů“ najdeme moravské členy pouze sporadicky, přestože sběratelé byli již prvním číslem časopisu vyzváni, aby poslali klubu své adresy a tak umožnili urychlení vzájemné výměny. Srov.: Sběratel dopisnic, I, 1899, č. 1, s. 10.

² Z hlediska datace je fotografický záběr často mnohem starší než pohlednice. Proto je vhodné jejich srovnání se starými, ale často i novějšími fotografiemi.

³ Blíže viz: J. Křivánková, — H. Winklerová, — M. Polišenský: Sběrka pohlednic jako součást národního konzervačního fondu Státní knihovny ČR. In: Ročenka Státní knihovny ČR 1975, str. 80—87.

⁴ Cenná pohlednice byla nalezena při katalogizaci fondu pohlednic a fotografií v KVMO. Jde o pohlednici z Kopečka u Olomouce psanou Jiřím Wolkerem a adresovanou dne 9. 8. 1921 dr. Štěpánu Kožušníčkovi do Prostějova. Blíže viz: M. Králíková: Nejnovější přírůstek v literární archivu. Zprávy Krajského vlastivědného muzea v Olomouci, 1980, č. 208, s. 24—28.

⁵ L. Linhart: Pohlednice v nové fotografii. Nová fotografie, II, 1951, č. 12, s. 266, 272.

Olomouc, třída J. Engla (nyní Leninova), 1905. Pohlednice, barevný knihtisk. Vyd. J. Werner, Olomouc.

⁶ Adresnou kritiku situace, kdy se v produkci pohlednic mnohdy objevují kýče a nadprůměrné pohlednice jen výjimečně, viz in: Lk: O tragédii pohlednic. Československá fotografie, XXIX, 1978, č. 1, s. 19.

⁷ Bibliografii cyklu článků „Staré olomoucké pohlednice“ viz in: Proměny Olomoucka, Katalog výstavy pohlednic k volbám 1981. Olomouc, KVMO 1981, s. 19–20.

⁸ „Staré Šternberské pohlednice“. Seriál statí zaměřených převážně k dějinám dělnického a komunistického hnutí ve Šternberku. Vík: „Staré šternberské pohlednice“. (Celkový pohled na město z r. 1900). Stráž lidu, LXI, 1981, č. 12, s. 4. — Vík: „Staré šternberské pohlednice“. (Rodný dům V. Schwarze). Stráž lidu, LXI, 1981, č. 24, s. 4. — Pk: „Staré šternberské pohlednice“. (Hladová demonstrace ve městě r. 1918). Stráž lidu, LXI, 1981, č. 30, s. 4. — Pk: „Staré šternberské pohlednice“. (Stávka v letech 1909–1910 v textilní továrně I. G. Zweig). Stráž lidu, LXI, 1981, č. 37, s. 4. — Pk: „Staré šternberské pohlednice“. (Místo založení KSČ ve Šternberku). Stráž lidu, LXI, 1981, č. 48, s. 4. — Pk: „Staré šternberské pohlednice“. (Franz Lehár a Šternberk). Stráž lidu, LXI, 1981, č. 58, s. 4. — Pk: „Staré šternberské pohlednice“. (Karel Kreibich ve Šternberku v r. 1921). Stráž lidu, LXI, 1981, č. 63–64, s. 4. — Pk: „Staré šternberské pohlednice“. (Národní dům ve Šternberku). Stráž lidu, LXI, 1981, č. 69, s. 4. — Pk: „Staré šternberské pohlednice“. (Stávka v textilní továrně Heeg–Friedemann v r. 1899). Stráž lidu, LXI, 1981, č. 75, s. 4.

⁹ Regulační plán C. Sitteho byl předložen městské radě v r. 1894. Blíže viz: P. Zatloukal: Práce Camilla Sitteho v Olomouci. In: Výroční zpráva Okresního archivu v Olomouci za rok 1979. Olomouc, Okr. archiv 1980, s. 28–35, 4 obr. příl.

¹⁰ V období tzv. dlouhých adres, které skončilo v letech 1904–1905, byl pro adresu určen pouze rub a sdělení se psalo na líci pod či vedle obrázku. Srov.: Dvě etapy ve vývoji pohlednic. Zpravodaj Klubu sběratelů pohlednic Orbis Pictus ZK ROH I. brněnské strojírný, 1978, č. 3, s. 3–4.

¹¹ Proměny Olomoucka. Katalog výstavy pohlednic k volbám 1981. Olomouc, KVMO 1981. 31 str., 22 obr. příl. v textu.

¹² Předcházely práce: V. Burian: Ikonografie Olomouce do r. 1900 (1. část). In: Sborník Krajského vlastivědného muzea v Olomouci. Oddíl B. Společenské vědy. IV/1958–1958. Olomouc 1959, s. 371–421. — V. Burian: Olomouc ve fotografiích 19. století (Ikonografie Olomouce do roku 1900; II. část). Práce odboru společenských věd Vlastivědného ústavu v Olomouci č. 29. Olomouc, Vlastivědný ústav 1973. 54 s., obr. v textu.

¹³ V. Burian: Olomoucké pohlednice z 19. století. Olomouc, KVM 1981. 47 s., 32 obr. jako IV. část jsou připravovány doplňky.

¹⁴ Jako pars pro toto lze uvést hodnocení s. Hnízdila, který do kroniky výstavy napsal: „Při naší schůzi filokartistů v Ústí nad Labem neopomenu referovat tak, jak se mi jeví, jako příkladný čin, který skloubil minulost s přítomností“.

Zusammenfassung

Zu der Ausstellung der Ansichtskarten — Die Veränderungen des Olomouc

In dem Kreismuseum für Heimatkunde in Olomouc wurde von 20. 5. bis 6. 9. 1981 eine Ausstellung unter dem Titel „Die Veränderungen des Olomoucer Gebietes“ installiert. Der Zweck dieser Ausstellung der Ansichtskarten, die den Wahlen gewidmet wurde, war die Öffentlichkeit mit der Entwicklung des Olomoucer Bezirkes in dem Zeitabschnitt von dem Ende des 19. Jahrhunderts bis zu dem Jahre 1980 bekanntzumachen. Die Konzeption der Ausstellung, die fast 1200 Ausstellungsstücke aus den Sammlungen des Kreismuseums für Heimatkunde und der Privatsammler umfasste, ging von dem Dokumentationscharakter der Ansichtskarten aus. Die Ausstellung wurde in 5 Grundteilen gegliedert — 1. Historische Entwicklung des Gebietes, 2. Olomouc und ihre Umgebung, 3. Šternberk, 4. Litovel, 5. Wahlprogramme der Olomoucer Bezirkes. Die Orientierung wurde den Besuchern durch die Landkarten der einzelnen Lokaltäten erleichtert. Ein der Bestandteilen der obenerwähnten Grundteilen waren kurze Texte, die die Entwicklung der einzelnen Regionen charakterisierten. Ausser Ansichtskarten wurden hier zeitgemässe Alben, Chroniken der Städte und der Dörfer des Olomoucer Bezirkes mit den Dokumentationsbeilagen der Ansichtskarten, philokartistische Literatur und Reiseführer ausgestellt. Das Kreismuseum für Heimatkunde in Olomouc hat zu dieser Ausstellung einen gleichnamigen Katalog und eine Publikation von Václav Burian „Die Ansichtskarten der Stadt Olomouc aus dem 19. Jahrhundert“, die eine Reihe der Werke über die Ikonographie der Stadt Olomouc beendete, verlegt.

POHLEDNICE PRAMENEM K HISTORII VĚTRNÝCH MLÝNŮ

O hodnotě pohlednice jako ikonografického pramene nelze již dnes pochybovat, jak nedávno ukázala výstava *Proměny Olomoucka*¹ a jak např. z pozice ochrany památek naznačil dr. M. Pojsl². U větrných mlýnů, které jsou v posledních desetiletích předmětem zájmu několika vědních disciplín od etnografie přes dějiny techniky a průmyslu výživy až po geografii a klimatologii (v každém případě však jsou i významnou složkou památkové ochrany), je pohlednice někdy jediným pramenem k určení konstrukčního typu, jeho případných technických odlišností i hodnocení jeho estetické úlohy v obrazu krajiny.

Vzdor těmto zřetelům však dosavadní praxe ukázala, že použitelnost pohlednice k uvedeným účelům byla vcelku minimální; tak v moravských krajích odpovídá vzájemný poměr počtu evidovaných objektů a četnosti pohlednicového materiálu jednomu a půl procentu.³ Tuto skutečnost můžeme zdůvodnit různě. Produkce pohlednic především nezastihla valnou většinu větrných mlýnů v době jejich rozmachu, naopak můžeme říci, že časově úměrně s rozvojem pohlednice byl větrný mlýn na ústupu, nehledě ovšem k objektům, které zanikly před devadesátými léty minulého století. Při výběru syžetu byly větrné mlýny nesporně často opomíjeny, i když následující přehled⁴ je svědectvím, že k uvedené tematice bylo přihlíženo takřka od prvních dob výroby pohlednic. Skrytým zdrojem stále zůstávají často obrovské sbírky filokartistů nebo i veřejné kolekce bez řádných tematických rejstříků. Nepochybuje, že zmíněné zpřístupnění mnohokrát znásobí dosavadní informace i užitečnost pohlednicových pramenů. V současné době se jeví jako nejschůdnější cesta sběratelská specializace, tematické zaměření především soukromých zájemců, které je jediné schopno vyhmátnout z obrovské produkce pohlednic žádaný sortiment. Soukromé sběratelství má totiž poněkud jinou bázi než veřejné sbírky: vzájemný styk cestou sdružování a hlavně možnost výměny, což u veřejných sbírek je vyloučeno. Přejdeme nyní ke konkrétním dokladům. Dokumentární hodnota pohlednic jako pramene k historii větrných mlýnů našla své místo poměrně krátce po obecné Zibrtově výzvě připojené k článku Floriana Zapletala v Českém lidu r. 1925;⁵ již v roce 1928 zde otiskl Rudolf Janovský⁶ první pohlednici větrného mlýnu v Bílanech,⁷ veden ovšem v první řadě snahou upozornit na jeho originální výzdobu, zobrazení legendárních postav Ondráše a Juráše.⁸ Použití pohlednice zde bylo spíše náhodné jako nejsnáze dostupné zobrazení. Také v památkové dokumentaci se setkáváme poměrně záhy s obrazovým dokladem formou pohlednice⁹ u jednoho ze čtyř větrných mlýnů v Kloboukách na Břeclavsku.¹⁰

Podle současného stavu informací je nejstarším dokladem svého druhu (zv. okénková pohlednice Těšíkova na Olomoucku,¹¹ zhotovená kvalitním světlotiskem. Jejím nakladatelem byl Aug. R. Hitschfeld ve Šternberku, tiskař sice není znám, ale uvedl v tiráži pohlednice výrobní číslo, z jehož posledního dvojčíslí vyplývá její datování 1898.¹²

Na přelomu století byla rozsáhlá produkce zinkografie L. Klabusaya v Holešově, jejíž výsledky by stály za samostatné zpracování, neboť zřejmě poskytnou početný soubor dokladů především o ikonografii moravských vesnic. Příkladem je pohlednicové tablo Podbřežic u Vyškova, na němž v pěti vybraných záběrech jsou samostatně zobrazeny i dvě krátce poté zaniklé dominanty: gotický kostel a beraní větrný mlýn z roku 1831 spolu s názvem polohy Na větráku.¹³ Pohlednice¹⁴ nese na tzv. dlouhé adrese poštovní razítko ze 4. března 1901, byla však vydána roku 1900 místním obchodníkem Jaroslavem Zemanem, který se tehdy

v obci etabloval a vydáním pohlednice se zasloužil o vzácné zobrazení větrného mlýna, který byl již v roce 1903 zrušen.

Příkladem nového přínosu je pohlednice z Hustopeče, podle které lze dosavadní literaturu¹⁵ doplnit údajem o konstrukci velmi starého větrného mlýna. Pohlednice z roku 1914 zobrazuje mlýn beraního typu¹⁶ a současně je zajímavá z jiné stránky: obraz provedený knihtiskem je pokryt vrstvou stříbrného bronzu a navíc ručně kolorován pomocí prolamovaných patron.

Na začátku čtyřicátých let vydala resp. připravila Fototypia (továrna na fotopohlednice Fr. Kusák ve Vyškově) řadu zdařilých pohlednic, které zachytily několik větrných mlýnů na okraji vystěhovaného pásma střelnice na Dražanské vysočině. Z této produkce uvádíme pohlednici beraního větrného mlýna v Ruprechtově,¹⁷ který přežil do počátku našich padesátých let,¹⁸ neboť obec byla vystěhována jen zčásti.¹⁹ Tvrdý osud postihl dva mlýny na Zelené Hoře.²⁰ Obec byla opuštěna v rámci vysídlovací etapy Ib do 31. října 1941,²¹ což je také posledním termínem pro datování pěti fotopohlednic zobrazujících oba malebně položené větrné mlýny, které pak byly v roce 1944 zničeny.²² Vyškovská Fototypia vydala po dvou pohlednicích s českým²³ a německým textem,²⁴ jedna zůstala pouze jako archivní kus v přípravném stadiu.²⁵ Je velmi pravděpodobné, že autorem všech snímků z Fototypie byl Dalibor Kusák.

Současný početní stav větrných mlýnů nedosahuje takové výše, aby šlo o běžný jev postradatelný na pohlednicích. Naopak je nutná dokumentace a propagace tohoto druhu technických památek masovou formou typu pohlednice. Stalo se tak např. v nakladatelství Pressfoto vydáním pohlednice někdy v roce 1978, která barevným ofsetem zobrazuje holandský větrný mlýn, avšak bez uvedení konkrétní lokality. Je to nepochybně Ostrov u Macochy;²⁶ pětijazyčný text na rubu pohlednice obsahuje z blíže nepochopitelných příčin údaje spíše propagačního, ale zároveň dezorientujícího charakteru.²⁷

Poznámky

¹ Viz stejnojmenný katalog, Olomouc 1981.

² Miloslav Pojsl: Olomouc jaká dříve bývala, Nejskromnější umění, 9, 1980, nestr.

³ Z evidovaných 681 objektů na Moravě a ve Slezsku (Josef Vařeka: Výsledky etnografického studia větrných mlýnů v Československu, ČL 62, 1975, 1–2. — Václav Burian — Ota Pokorný: Soupis a členění větrných mlýnů v Československu, tamt., 14–18) je na pohlednicích zobrazeno pouhých 9 objektů v 8 místech.

⁴ Zevrubnější údaje o zmínovaných objektech viz V. Burian, Větrné mlýny na Moravě a ve Slezsku, Práce odboru společenských věd Vlastivědného ústavu v Olomouci č. 7, Olomouc 1965 (dále cit. Burian).

⁵ Florian Zapletal: „Větrák“ (větrný mlýn) na Hané, Český lid, XXV, 1925, 25–31.

⁶ Rudolf Janovský: Zbojníci Ondráš a Juráš na větráku v Bílanech u Kroměříže, ČL XXVIII, 1928, 203.

⁷ Burian č. 13.

⁸ Málo kvalitní reprodukce nám znemožňuje opětové přenesení tiskem. Tabló pohlednice má jednotlivé záběry popsány takto: Škola. Náves. Mlýn. Ondráš a Juráš.

⁹ KSSPOP Brno, fotoarchív č. 12 473.

¹⁰ Burian č. 218.

¹¹ Burian č. 570.

¹² Těšíkov (o. Olomouc), světlotisk, 1898. Gruss aus Tscheschdorf. Post und Bahnstation Sternberg — Mähren. Windmühle. Volksschule. Pfarrkirche, 8267–98. Verlag: Aug. R. Hitschfeld, Sternberg i. M. Obraz černě, text hnědý. 140–89 mm. Viz reprodukce na 3. straně obálky.

¹³ Burian č. 414.

¹⁴ Podbřežice (o. Vyškov), knihtisk, [1900]. Pozdrav z PODBŘEŽIC. Dvůr. Škola. Dolní část osady. Kostel s hřbitovem. Na větráku. Obchod Jar. Zemana. Pošta Nový Rousínov, okres Vyškov, 350 obyv. Zinkogr. L. Klabusaya v Holešově. Nákladem Jar. Zemana. Obraz a popisný text karmínově, tiráž černě. 138×89 mm. Pošt. raz. 4. 3. 1901. Reprod. na 3. str. obálky.

¹⁵ Burian č. 181. Posledně ČL 62, 1975, 14.

¹⁶ Hustopeče (o. Břeclav), knihtisk s kovovým a barevným koloritem, 1914. Pozdrav z Hustopeč. F. Wittinger, 28071, dep. 1914. (Celkový pohled). Kaple. Větrný mlýn. Radnice. Hejtmánství. 87×138 mm. KVMO, F 1911. Reprod. na str. 7.

¹⁷ Ruprechtov (o. Vyškov), fotopohlednice, [1941]. RUPRECHTOV. 17876. Freigegeben durch RLM, original foto FOTOTYPIA. 138×89 mm. Reprod. Sborník SLUKO, B 1/1951–1953, obr. příl.

¹⁸ Burian č. 472.

¹⁹ Martin Gryc, — Pavel Martinásek: Vyškovská stíelnice, kraj Drahanské vysočiny vystěhovaný za okupace, in: Vyškovsko, Vlastivěda moravská, Brno 1965, 182.

²⁰ Burian, č. 655, 656.

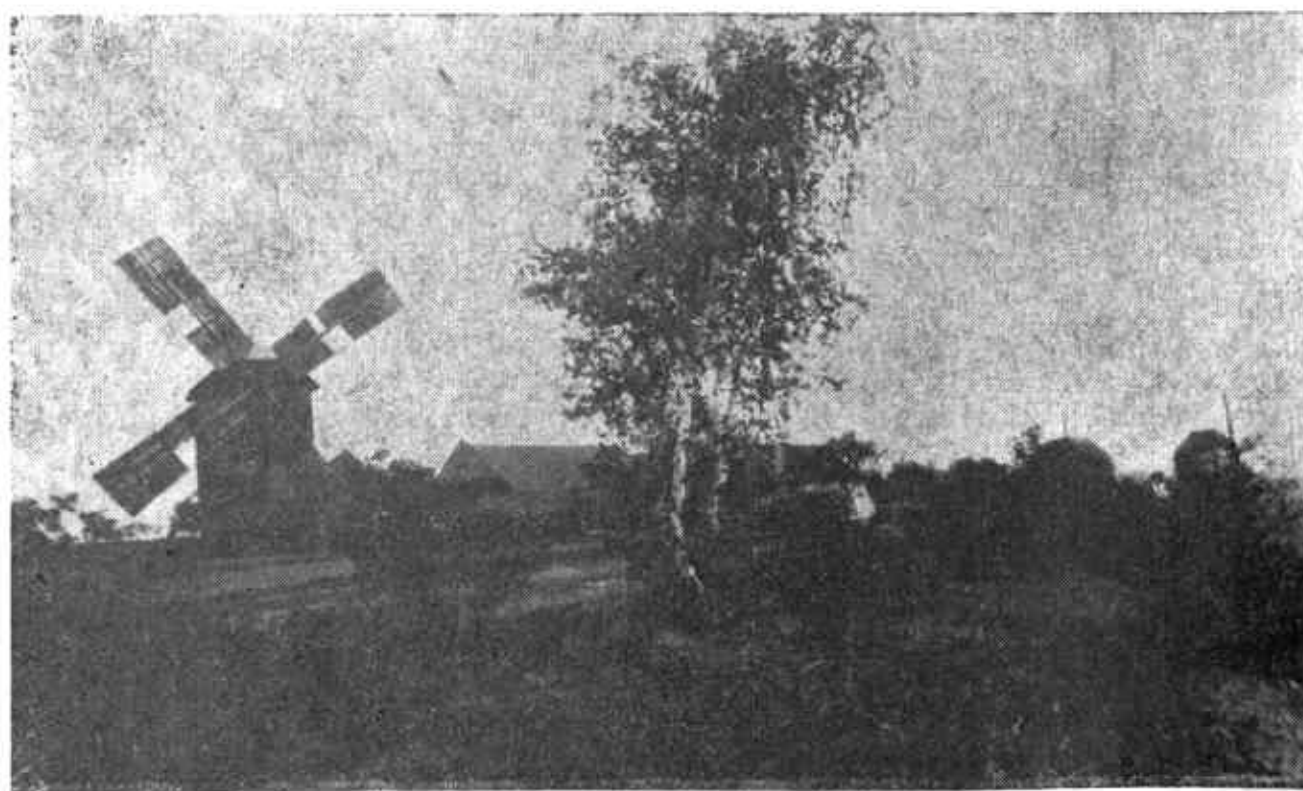
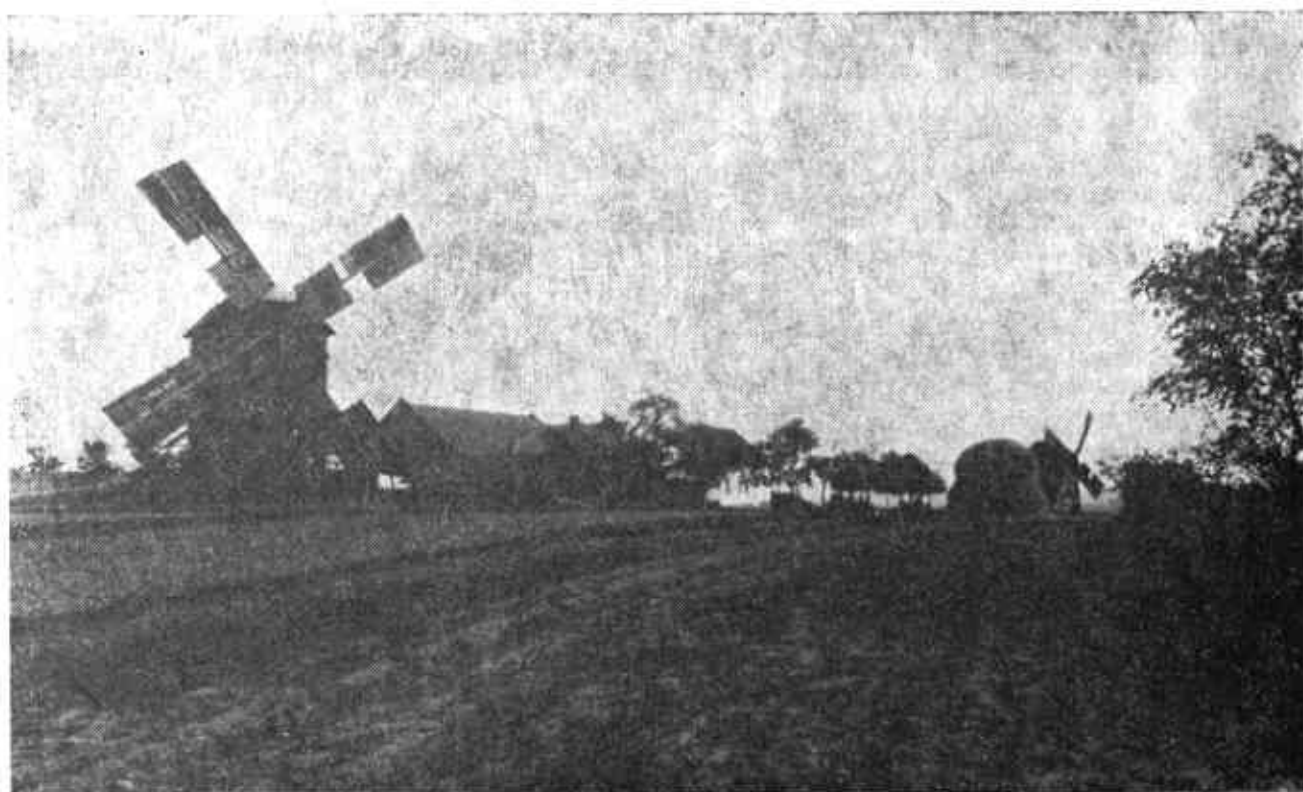
²¹ Vyškovsko, 182.

²² Tamt., 448.

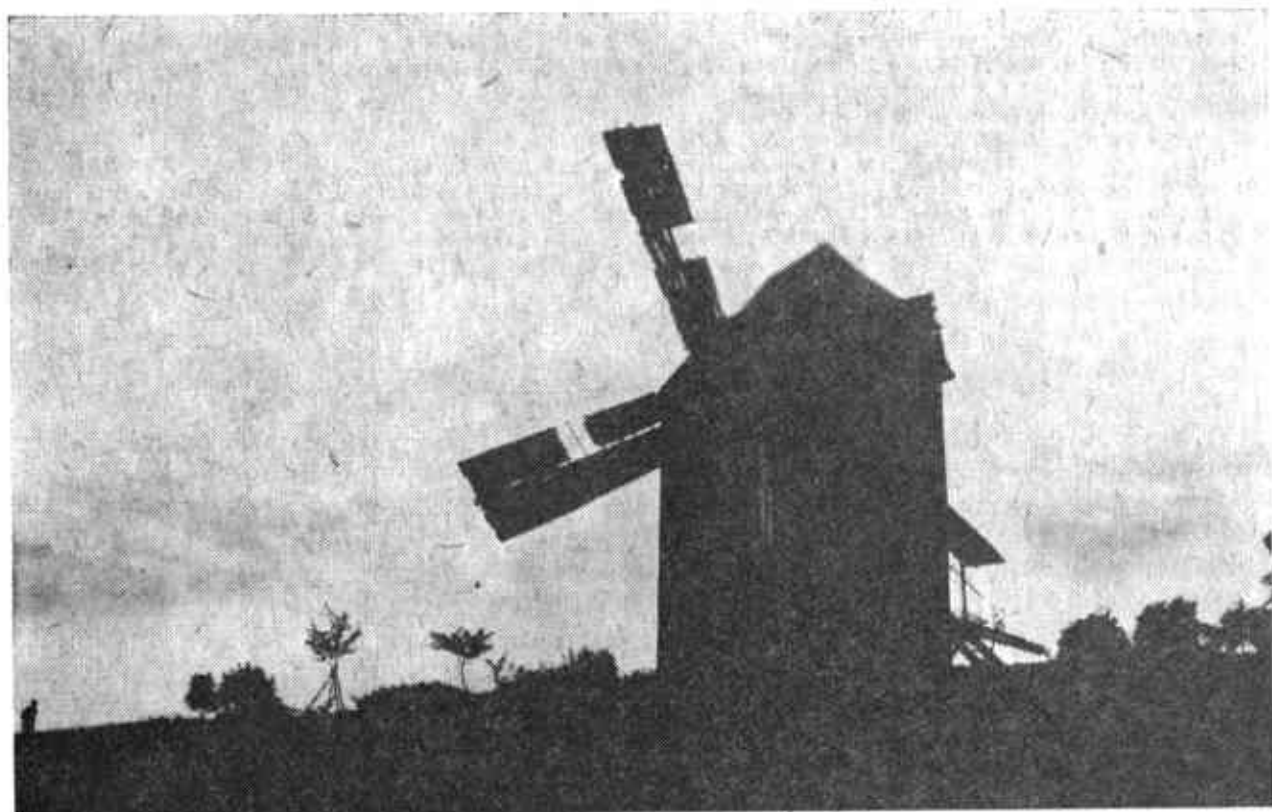
²³ Zelená Hora (o. Vyškov), fotopohlednice, (1941). Zelená Hora, p. Pustiměř, 5931, original foto FOTOTYPIA VYŠKOV, 140×90 mm. Reprod. na str. 8. — Zelená hora (o. Vyškov), fotopohlednice, (1941). ZELENÁ HORA, p. Pustiměř. Nákladem Sv. Dolák, obchod, Zelená Hora, 5932, original foto FOTOTYPIA—VYŠKOV, 138×89 mm. Reprod. na str. 8.

Hustopeče, okres Břeclav, 1914. Pohlednice, knihtisk s kovovým a barevným koloritem. Vyd. F. Wittinger.

Zelená Hora, o. Vyškov, 1941. Fotopohlednice. Fototypia Vyškov, 5931, 5932.

Zelená Hora, o. Vyškov, 1941. Fotopohlednice. Fototypia Vyškov N 564, N 567.

²⁴ Zelená Hora [o. Vyškov], fotopohlednice, [1941]. GRÜNNBERG, N 564 original foto FOTOTYPIA, 138×89 mm. Reprod. na str. 9. — Zelená Hora [o. Vyškov], fotopohlednice, [1941]. GRÜNNBERG, N 567, original foto FOTOTYPIA, 137×90 mm. Reprod. na str. 9.

²⁵ Zelená Hora [o. Vyškov], nevydaná fotopohlednice, [1941], 15 969. 133×88 mm. Reprod. Sborník SLUKO, B I/1951—1953, obr. příl.

²⁶ Burian, č. 379.

²⁷ Ostrov u Macochy [o. Blansko], barevný ofset, [1978]. MORAVSKÝ KRAS / Jeskyně Balcarka — Větrný mlýn. Peščera Balcarka — Vetrjanaja melnica. Die Höhle Balcarka — Windmühle. Balcarka Cave — Windmill. La grotte Balcarka — Moulin à vent. NAKLADATELSTVI PRESSFOTO PRAHA. Foto Jan Vozdecký. Tisk Severografia Děčín. 105×147 mm. Reprod. na 4. str. obálky.

РЕЗЮМЕ

Открытки с видом-источник к истории ветряных мельниц

Открытки с видом являются важным иконографическим свидетельством о техническом типе ветряной мельницы и ее эстетической функции в образе местности. Статья приводит обзор моравских открыток с видом из 1898—1978 гг. Число так изображенных мельниц представляет только один процент из общего количества объектов, зарегистрированных на территории Моравии и Слезии с 16—20 веков. Главной причиной этого несоответствия является действительность, что эпоха производства картинок с видом началась только в конце 19 столетия, значит тогда, когда ветряные мельницы уже уступали. Наилучшим способом к использованию картинок с видом является тесная специализация в их коллекционировании.

Ludmila Suchánková

SOUČASNÝ STAV KRONIKÁŘSTVÍ V OKRESE OLMOUC

Práce kronikářů je jednou z důležitých složek politické a kulturní činnosti v našich obcích. Současné obecní kroniky vystihují bezprostřední dění a dobovou atmosféru a podávají tak svědectví o životě a vývoji měst a obcí v období budování rozvinuté socialistické společnosti.

V následujících odstavcích bude pozornost zaměřena na současný stav kronikářské práce v okrese, vytvořený slučováním obcí v minulých letech. Tento integrační proces měl mimo jiné za následek snížení počtu obecních kronik a zavedení centrálních kronik nově zřízených správních celků. Před vlastním pojednáním o zmíněném tématu je však žádoucí jistý pohled do minulosti.

Práce kronikářů se v dnešní době opírá o starou a pokrokovou tradici. Již v minulých stoletích zapisovali obecní písaři ve městech a lidoví písmáci na našem venkově pamětní záznamy nejen pro současnou potřebu, ale i pro příští generace. Zasluhou těchto lidí se zachovaly kronikářské záznamy z četných obcí. Jako příklad česky psaných kronik s delší kronikářskou tradicí, založených již v 18. a 19. stol., lze uvést kroniku Grygova z r. 1796, Tršic z r. 1830, Senice na Hané z r. 1856, Velkého Újezda z r. 1872, Chojny z r. 1892 a Náměště na Hané z r. 1898. Pamětní knihy z této starší doby většinou neobsahovaly pravidelné chronologické zápisy, ale nepravidelné záznamy o živelných pohromách, významných politických a veřejných událostech, převodech nemovitostí a z toho vznik-

lých sporech apod. Jejich hodnota je však značná, neboť pro svou autentičnost představují důležitý historický pramen.

Nedostatkem oné doby bylo, že chyběly jednotné předpisy pro vedení obecních kronik. Teprve zákon č. 80 z roku 1920 o pamětních knihách obecních a další předpisy vnesly do kronikářské práce nezbytný systém. Tato skutečnost měla příznivý odraz také v našem regionu, neboť právě ve 20. letech zde došlo ve větší míře k zakládání obecních kronik. Převážná část z nich byla založena v rozmezí let 1920—1927. Zmíněný zákon však přinesl ještě další důležité opatření. Podle něj v úvodu kroniky má být souhrnně zapsána historie obce, která připomíná významné události z minulosti. Bez nadsázky lze uvést, že kronikáři až na nepatrné výjimky zpracovali stručnou historii obce zpravidla až do konce první světové války. Teprve potom přikročili k zápisům o událostech v obci v časové posloupnosti.

Nutno ovšem přihlídnout k tomu, že v našem okrese byly i obce s německou většinou, kde se kroniky psaly v německém jazyce. V těchto obcích došlo pochopitelně k založení českých kronik až po roce 1945. Dále je třeba si uvědomit, že kontinuita kronikářských záznamů byla často narušena okupací a událostmi 2. světové války především v těch obcích dnešního okresu, které byly přímo začleněny do území Německé říše.

Nová etapa v kronikářské práci byla zahájena po osvobození a zejména po únorovém vítězství v roce 1948. Zaznamenání bouřlivého rozmachu budování socialistické společnosti v našich městech a obcích v kronikách se stalo předním úkolem kronikářů. Další důležitou změnu v kronikářské práci přinesl rok 1960, kdy došlo k první integraci obcí v nově vytvořeném olomouckém okrese. Koncentrace malých lokalit do střediskových obcí znamenala zásah do dosavadní organizace kronikářské práce. Počínaje rokem 1960 bylo v našem okrese postupně přikročeno k vedení kronik sloučených obcí, tedy kronik obsahujících rovněž zápisy týkající se i událostí v obcích připojených. Tento integrační proces pokračoval i v 70. letech, což se opět projevilo ve vedení kronik. Dosud poslední fáze integrace obcí ve větší správní celky byla provedena v letech 1979 a 1980. Po tomto sloučení stejně jako již po sloučení v letech 1974 až 1976 jsou kroniky vedeny na našem okrese pouze v obcích s národním výborem. V nich je radou národního výboru ustanoven hlavní kronikář, který vede společnou kroniku střediskové obce a obcí připojených. Ve spolupráci s příslušným národním výborem je snahou všech kompetentních činitelů, aby tato funkce byla obsazena odpovědnými pracovníky s potřebnou politickou a odbornou úrovní.

Střediskový kronikář má své spolupracovníky z řad kronikářů sloučených obcí, jejichž povinností je zpracovávat materiál o událostech podle předem vypracované struktury a rovněž shromažďovat dokumentaci k centrální kronice. Kvalita zápisů závisí tedy nejen na hlavním kronikáři, ale i na jeho spolupracovnících. V souvislosti s touto novou situací ve struktuře správních celků je třeba klást důraz na to, aby kontinuita zápisů do kronik a jejich dokumentace byla vhodnou formou zachována.

V roce 1976 byl pověřen Vlastivědný ústav v Olomouci, nyní Krajské vlastivědné muzeum, odborně poradenskou činností v oblasti kronikářství našeho okresu. Tato metodická péče byla převedena z odboru kultury Okresního národního výboru v Olomouci, s nímž je však muzeum nadále v úzkém a soustavném styku. Obdobně spolupracuje muzeum také se šestičlenným letopiseckým aktivem ONV, který je složen ze zástupců předních kulturních a vědeckých institucí. V současné době jsou kronikáři s muzeem nejen pracovně, ale i ekonomicky spjatí. Politická odpovědnost příslušného národního výboru je však nezastupitelná. Vztah národních výborů v okrese ke kronikářské práci je možno hodnotit kladně. Jejich funkcionáři projevují o kroniky zájem, mají k nim odpovědný přístup, což se projevuje jednak při jednání ohledně personálního zajištění a jednak při projednávání a schvalování ročních zápisů do kroniky.

Podmínkou úspěšné metodické činnosti muzea bylo provedení celookresní evidence kronik. S ní spojený průzkum prověřil stav kronikářství v okrese a jednáním s představiteli národních výborů přispěl ke zkvalitnění kronikářské práce. Tato evidence se zároveň stala důležitým krokem pro zahájení tematické pasportizace kronik, která bude podkladem pro zpracování novodobých dějin z regionálního hlediska. Rovněž v rámci této metodické práce jsou kronikáři instruováni jednak individuálně, jednak na pracovních akcích, které se konají každoročně. Na jejich programu bývá zhodnocení kronikářské práce, další metodické pokyny a doporučení na odstranění případných nedostatků ve vedení kronik. Cenou je rovněž výměna zkušeností, což má zejména význam pro začínající kronikáře.

Je jistě zajímavé všimnout si blíže kronikářů našeho okresu. V současné době zde působí 57 kronikářů. Tento počet tvoří jednak 42 kronikářů současných střediskových obcí, z nichž část píše i za menší integrované obce, jednak 15 pomocných kronikářů, z nichž opět někteří vykonávají funkci kronikáře za dvě i více připojených obcí.

V kronikářství se rýsuje v přítomné době jistý vnitřní přerod, neboť se postupně mění věková i sociální struktura kronikářských pracovníků. Z celkového počtu 57 kronikářů je 45 mužů a 12 žen.

Věkové složení je následující:

do 30 let	4 kronikáři
do 40 let	6 kronikářů
do 50 let	17 kronikářů
do 60 let	10 kronikářů
nad 60 let	20 kronikářů

Věkový průměr je 53 let. Z uvedeného přehledu vyplývá, že kronikářskou práci vykonávají dosud z větší části starší občané. Zainteresovat na této činnosti mladší kádry je tedy jedním z hlavních úkolů na úseku kronikářství.

Úroveň vzdělání kronikářů se v poslední době zvýšila. Vysokoškolské vzdělání má 16 kronikářů, středoškolské 33 a základní 8 kronikářů.

Dále pro úplnost údajů uvádíme tento přehled:

z řad pracujících inteligence	31 kronikářů
z řad dělníků	4 kronikáři
z řad důchodců	22 kronikářů

Tradice, kdy kroniky psali převážně učitelé, dosud do jisté míry trvá. U 31 kronikářů z řad pracujících inteligence je 10 učitelů a ředitelů škol, 3 středoškolští a 2 vysokoškolští učitelé. Z 22 kronikářů důchodců je 10 učitelů.

Doba, po kterou kronikáři zpracovávají zápisy, se různí. Příznivě se osvědčila skutečnost, že delší výkon kronikářské práce je ve prospěch její kvality. Vzhledem k tomu nelze při obsazování funkce kronikáře podcenit věkový faktor, neboť pracovník v mladším věku setrvává pravděpodobně ve své funkci déle. V současné době 1 až 5 let píše kroniku 16 kronikářů, 5 až 10 let 24 kronikářů, 10 až 20 let 13 kronikářů, 20 až 30 let 3 kronikáři a nad 30 let 1 kronikář.

Zachycení života v obcích je hlavní náplní kronikářské práce. Jelikož současné dění je velmi bohaté a mnohostranné, volí si zpravidla každý z kronikářů heslový ukazatel, podle kterého zpracovává události, které mají pro politický, hospodářský a kulturní rozvoj obce rozhodný význam. Při zpracování nashromážděného materiálu kronikář by neměl opomíjet hodnotící přístup k jednotlivým událostem a omezovat se na pouhé konstatování. Hlavní obsahovou strukturu zá-

pisů lze zhruba rozdělit do oblasti ideově politické, ekonomicko-výrobní, socialistického způsobu života, růstu životní úrovně, kultury a sportu. Ačkoliv práce kronikářů spočívá především v současnosti, někteří z nich se neomezují pouze na zpracování ročních zápisů, ale připojují na jejich závěr přílohu, která zpestřuje kroniku o zajímavé události, lidové tradice a fakta z historie obce z doby nedávné nebo i starší. O tyto pohledy do minulosti bývá mezi občany zejména na besedách nad kronikou velký zájem.

Poměrně opomíjenou stránkou při zpracování zápisů je zaměření se kronikáře na člověka a jeho životní prostředí. Věnovat také této problematice větší pozornost je jistě požadavkem dnešní doby. Jistým nedostatkem, s kterým se stále ještě setkáváme při prohlídce a studiu kronik, jsou časově delší nebo kratší mezery ve zpracování zápisů. Postupné odstranění těchto mezer retrospektivními záznamy, byť i zkrácenou a často souhrnnou formou, vyžaduje značné úsilí kronikářů. Pomoc národních výborů, případně pamětníků z řad občanů, je přitom jistě nezbytná.

Po technické stránce je úroveň kronik v našem okrese vcelku na požadované výši. Téměř všechny kroniky jsou psány tradičně rukou s výjimkou kroniky Olomouce, Příkazu, Senice na Hané a Velké Bystřice, kde je dána přednost psaní strojem. Dá se předpokládat, že u rozsáhlejších městských kronik a kronik větších integrovaných celků se postupně přejde na psaní strojem, i když mnozí kronikáři z důvodu zachování kronikářských tradic setrvávají při psaní rukou.

Součástí kronik jsou jejich dokumentační přílohy. V dnešní době je již běžnou soustavná dokumentace fotografická a tisková. Některé obce však přikročily k dokumentaci současnosti i pomocí diapozitivů, filmů a magnetofonových pásek. Tuto novou formu dokumentace již zvolili např. v Bouzově, Kožušanech, Litovli, Uničově a Velkém Újezdu. Zvláště u tzv. filmových kronik se dosahuje bezprostředního sepětí se životem v obci. Dokumentace zachycuje především významné politické a společenské události, růst životní úrovně, výstavbu obcí apod. Je-li tento materiál soustavně shromažďován a dobře uspořádán, stává se velmi cenným a účinným prostředkem pro politicko-výchovnou práci v obcích.

Činnost kronikáře spočívá nejen ve zpracování ročních zápisů, ale také ve využívání kroniky a jejího dokumentačního materiálu k ideově výchovné a kulturní práci. Toto využití se projevuje v různých formách. Mezi nejúčinnější patří nepochybně besedy nad kronikou. Při metodických návštěvách u pracovníků národních výborů a kronikářů bylo zjištěno, že besedy jsou pořádány ve většině střediskových a v mnohých integrovaných obcích. Jsou velmi oblíbené, občané je se zájmem sledují a v poslední době je patrný rostoucí zájem mládeže. Potěšující je i okolnost, že vzrůstá počet kronikářů, kteří navázali prospěšnou spolupráci s místní školou. Právě školní mládež patří k pozorným a zvědavým posluchačům a kronikář má tak možnost podílet se na rozšiřování regionálních znalostí žáků.

Jednou z důležitých forem aktivizace kronikářů je pořádání celonárodních kronikářských soutěží u příležitosti významných politických výročí. Poslední byla vyhlášena ministerstvem kultury ČSR k 30. výročí Vítězného února. Z našeho okresu se soutěže zúčastnilo 11 kronikářů, kteří prokázali svou odbornou i politickou úroveň. Zvlášť významného úspěchu dosáhla kronika Velkého Újezda, která spolu s bohatými dokumentačními přílohami byla instalována jako jedna z vítězných na výstavě Kroniky a kronikáři, uspořádané v Národním muzeu v Praze na závěr ústředního kola zmíněné soutěže v roce 1980.

Při úvaze o současném stavu kronikářství nelze opomenout skutečnost, že kroniky patří rovněž k důležitým pramenům nejnovějších dějin, a to v oblasti výstavby a dalšího rozvoje socialistické společnosti v našem regionu. Kronikářská práce je však prospěšná i z hlediska systematické muzejní dokumentace současnosti. Olomoucké muzeum usiluje o to, aby jeho sbírkotvorná činnost se rozvíjela v úzké spojitosti s dokumentační prací kronikářů, kteří jako znalci místních

poměrů jsou důležitými zpravodaji, o něž se muzeum opírá. Nutno dále přihlídnout také k tomu, že mnohé informace, ale i různé předměty byly získány právě od kronikářů nebo jejich prostřednictvím.

K úplnosti tohoto pojednání o současném kronikářství v našem okrese je nezbytné uvést rovněž informaci o uložení kronik. Současné kroniky střediskových obcí jsou uloženy na příslušném národním výboru, kam musí být odevzdány i uzavřené kroniky nyní již sloučených obcí. Starší svazky kronik, pokud již uplynulo 10 let od posledního zápisu, se stávají podle Ústředního věstníku ČSR č. 6/1976 — instrukce ministerstva vnitra z 26. 3. 1976 součástí státního archívního fondu a jsou v našem okrese převzaty Okresním archívem v Olomouci a jeho pracovišti v Litovli a Šternberku. Trvalé uložení kronik v archívu je zárukou jejich zachování pro příští generace. Zároveň jsou zde vytvořeny podmínky pro studium kronik i pro jejich zapůjčení ke kulturně výchovnému využití v obcích.

Pro další politický a kulturní vývoj v jednotlivých obcích našeho okresu je třeba věnovat záslužné práci kronikářů soustavnou pozornost a vytvářet pro ni optimální podmínky. Mějme totiž na paměti, že správně a odpovědně vedené kroniky spolu s dokumentačními přílohami podávají ucelený obraz současné socialistické společnosti a budoucím generacím poskytnou cenný materiál k poučení a poznání této významné historické epochy.

Přehled o kronikách v obcích s národním výborem v roce 1981

Obec	Rok založení kroniky (česky psané)	Pravidelné zápisy od roku	Časové mezery v zápisech po roce 1920
Bělkovice-Lašťany	1923, 1927	1923, 1927	—
Bílá Lhota	1923	1923	—
Bohuňovice	1920	1920	—
Bouzov	1921	1921	—
Bystročice	1925	1925	—
Dlouhá Loučka	1945	1945	—
Dolany	1920	1920	1937—1949
Domašov nad Bystřicí*	1947	1945	—
Drahanovice	1924	1924	—
Dub nad Moravou*	1923	1918	—
Grygov*	1796	1918	—
Hlubočky*	1945	1975	1947—1974
Hněvotín	1924	1924	1946—1976
Hnojice*	1931	1920	1942—1944 1953—1961
Horka nad Moravou*	1923	1938	1975—1978
Cholina*	1892	1880	—
Jívová*	1951	1953	—
Kožušany*	1925	1883	—
Litovel	1923	1923	—
Luká	1923	1923	—
Lutín	1924	1924	1957—1974
Majetín*	1954	1918	—
Mladeč	1960	1960	—
Náklo	1922	1922	—
Náměšť na Hané*	1898	1933	—
Olomouc*	1924	1911	1925—1955 1960

Paseka	1945	1945	—
Příkazy*	1921	1937	—
Senice na Hané*	1856	1926	—
Slatinice*	1923	1939	1956—1959
Štěpánov	1927	1927	1972—1979
Šternberk*	1958	1945	—
Šumvald	1928	1928	1935—1956
Těšetice*	1923	1914	1972—1974
Troubelice	1922	1922	—
Tršice*	1830	1867	—
Újezd	1951	1951	—
Uničov*	1946	1938	—
Velká Bystřice*	1937	1918	1924—1943
Velký Týnec*	1928	1922	1973—1976
Velký Újezd*	1872	1923	—
Žerotín*	1922	1920	—

P o z n á m k a

Pravidelné zápisy v kronice nesouhlasí vždy s rokem jejího založení. V některých obcích byly po založení kroniky zaznamenávány události formou nepravidelných zápisů, jinde kronikáři rekonstruovali zápisy zpětně. Obce, kde založení kroniky se neshoduje s pravidelnými záznamy, jsou v tabulce označeny.

Zusammenfassung

Gegenwärtiger Stand der Chronistenarbeit im Bezirk Olomouc

Die Chronistenarbeit bildet einen bedeutenden Bestandteil der politischen und kulturellen Tätigkeit in unseren Gemeinden. Sie lehnt sich heute an die alte und fortschrittliche Tradition an. Manche tschechisch geschriebenen Chroniken wurden schon im 18. und 19. Jahrhundert gegründet, aber die meisten entstanden erst nach dem Erlass des Gesetzes über die Gedenkbücher der Gemeinden im Jahre 1920.

Eine neue Etappe in der Chronistenarbeit wurde besonders nach dem Sieg der Arbeiterklasse im Februar 1948 begonnen. Eine andere bedeutende Wendung wurde nach der Konzentration der kleineren Lokalitäten in grössere Zentren eingetreten. Die Folge dieses Prozesses war die Einführung der sog. Zentralchroniken in den neuentstandenen Verwaltungszentren.

Im Jahre 1976 wurde das Kreisheimatskundemuseum in Olomouc mit spezieller Beratungstätigkeit im Gebiet der Chronistenarbeit des Bezirks Olomouc beauftragt. Daneben steht das Museum im regelmässigen Verkehr mit der Kulturabteilung des Bezirksnationalausschusses in Olomouc und auch mit den einzelnen Nationalausschüssen in den Gemeinden.

Zu dieser Zeit sind in unserem Bezirk 57 Chronisten tätig. Die älter — und Sozialstruktur der Chronisten ändert sich fortlaufend, aber bisher dauert noch die Tradition, dass die Chronisten vor allem aus den Reihen der Lehrer stammen. Die Chronisten beschreiben nicht nur das heutige Leben in den Gemeinden, sondern sie bearbeiten auch die Dokumentationsbeilagen (Fotografien, Druckschriften usw.). Eine der bedeutenden Aufgaben der Chronisten ist die Ausnützung der Chroniken bei der politisch-erzieherischen und kulturellen Arbeit in den Gemeinden.

O HUDEBNÍCÍCH A ZPĚVÁCÍCH V TRŠICÍCH ZA POSLEDNÍCH 130 LET

Ze zápisu do kroniky městečka Tršic v roce 1980

Na vesnici se vlivem pokrokového hospodaření změnil vzhled krajiny i výstavby, výrazně se zlepšila životní úroveň obyvatel a proměnami prošly také podmínky pro kulturu, hudbu a zpěv. Poněvadž údaje v tršické kronice o rušném hudebním a zpěváckém životě v Tršicích mají velké mezery, bylo čerpáno ze zápisů Josefa Šubrtů v kronice „Pěvecko hudebního spolku Bělá“ v Tršicích.¹

Podle této kroniky nejstarší známé zprávy o hudbě a zpěvu v Tršicích jsou z poloviny minulého století. Tehdy žil v Tršicích-Chaloupkách č. 86 František Zatloukal, který měl osm synů. Všechny vyučil hře na různé hudební nástroje a vytvořil postupně rodinnou kapelu. Říkalo se jí „Pluhařova“, neboť hlavním zaměstnáním Zatloukalových byla výroba pluhů. Dva z jeho synů hráli ve slavné vojenské hudbě Julia Fučíka. Mladší z nich se vypracoval až na kapelníka tohoto prvotřídního hudebního tělesa. Mimo mladých Zatloukalů byli ve zmíněné kapele i další vyučenci Zatloukalovi Jan Herinek a Isidor Zdařil.

V roce 1860 byl v Tršicích založen pěvecký spolek „Hlahol“. Prvním sbormistrem se stal nadučitel J. Kobližek. V létě cvičili převážně v lese „Belá“, a to hlavně vlastenecké písně, které pak zpívali při různých příležitostech. Po založení „Občanské besedy“ v r. 1870 do ní hromadně vstoupili. Svou činnost rozvíjeli pod heslem zpěvem k srdci — srdcem k vlasti. Mimo zpěv a hudbu nacvičovali ročně čtyři divadelní hry, pořádali koncerty, přednášky a vyvíjeli všestrannou vlasteneckou činnost. Zasloužili se o zřízení knihovny a jeviště, které dlouhá léta sloužilo svému účelu.

Ze Zatloukalových vyučenců byla v roce 1884 založena slavná „Sokolská dechová hudba“, i když tělocvičná jednota „Sokol“ u nás vznikla téměř o 20 let později. Hudebníci vystupovali v sokolských krojích pod vedením kapelníka Libora Zdařila. Hráli na sokolských vystoupeních v celém okolí a ve městech Hranicích, Přerově a v Brně. Bylo to výborné hudební těleso, většina z nich byli odchovanci hudebních kapel. Kapelník Libor Zdařil měl syny Jana, Libora a Bohuslava. Všichni tři byli výborní houslisté, zvláště nejmladší Bohuslav již v šesti letech udivoval svým neobyčejným nadáním. Jako třináctiletý koncertoval v Olomouci, kde si jej všiml mistr František Ondříček a vzal jej s sebou do Vídně. V roce 1911 se přijel do Prahy pochválit mistr Ondříček se svými nejlepšími žáky Bohuslavem Zdařilem, který již vystupoval pod uměleckým jménem „Orel“ a Ellou Stilerovou, svou pozdější manželkou. Bohuslav Zdařil-Orel působil s velkým úspěchem jako koncertní mistr a učitel hudby až do své smrti ve Vídni. Jeho bratři hráli v Jugoslávii a v Rumunsku. Otec Libor Zdařil vedl „Sokolskou hudbu“ do roku 1910. Přestěhoval se do Přerova, stal se učitelem hudby a zemřel roku 1934.

Další významný tršický rodák hudebník Max Kobližek, profesor brněnské konzervatoře, syn nadučitele J. Kobližky, trávil několik let prázdniny v Tršicích. Nacvičil zde několik operet a v roce 1927—28 i „Prodanou nevěstu“. Mimo Jeníka, v orchestru fagot a hoboje, pocházeli všichni účinkující z Tršic. V roce 1912 byl v Tršicích založen šestnáctičlenný tamburášský kroužek, který však po vypuknutí války zanikl. Po první světové válce utvořil se kolem Josefa Chalupy z Lipňan, odchovance Libora Zdařila a rakouské vojenské hudby, smyčcový orchestr. Působil do roku 1928. V tomto roce se stal kapelníkem dechové hudby

Jan Domes z Tršic č. 168. Také on se vyučil u Libora Zdařila a na vojně byl příslušníkem vojenské hudby. Jeho synové Jan a František sloužili několik roků u vojenské hudby a po návratu domů posílili otcovu kapelu, která měla velmi dobrou úroveň. Syn František byl kapelníkem až do své smrti roku 1959.

V letech 1938–1939 se utvořil pod vedením učitele Františka Švarce ze Zákřova s pomocí Břetislava Vybírala, absolventa varhanické školy, ochotnický čtrnáctičlenný smyčcový orchestr. Velmi dobře vyplňoval kulturní mezery za války. V orchestru účinkovalo šest učitelů. Ve stejnou dobu zahájil činnost kvartet. V roce 1948 nacvičil učitel František Švarc se sedmdesáti zpěváky, orchestrem a klavírem 40 Hašlerových písní. Koncert byl proveden s velkým úspěchem 18. srpna toho roku k uctění památky Karla Hašlera. Následovalo několik repríz ve větších okolních obcích.

Pro úplnost je třeba uvést, že po celou dobu promítání němých filmů účinkovalo trio Miroslav Vodička klavír, Jaroslav Večeřa housle a Josef Šubrt violoncello. Josef Šubrt byl iniciátorem návštěv a účinkování významných hudebníků u nás. Mezi jinými koncertoval třináctého května 1943 před vyprodaným sálem v Tršicích v této době nejlepší český virtuos na violoncello Miloš Sádlo s doprovodem Alfreda Holečka.

Tradice zpěváckého „Hlaholu“ v Tršicích nikdy nezanikla. Po odchodu nadučitele J. Kobližky řídili sbor varhaníci Sova a Štajgr. V roce 1910 se stal varhaníkem a tím i sbormistrem Alois Vybíral č. 10. Zpěvácký sbor měl výbornou kvalitu po roce 1920, když se stal sbormistrem velmi dobrý tenorista Alois Herinek č. 110. Mužský sbor byl dvanácti až šestnáctičlenný čtyřhlasý a vystupoval při všech příležitostech, mimo jiné v operetách a divadelních hrách, kterých se v této době nacvičily desítky.

Po druhé světové válce se pocítovala potřeba sjednocení všech hudby a zpěvu milovníků občanů Tršic. Třetího prosince 1948 se konala první valná hromada nově založeného „Pěvecko-hudebního spolku Bělá“. Za členy přistoupili všichni divadelní ochotníci, hudebníci, zpěváci „Občanské besedy“, kostelní zpěváci a mnoho nových zájemců. Starostou spolku byl zvolen učitel Ladislav Vodička, dirigentem a sbormistrem učitel František Švarc s Břetislavem Vybíralem a kronikářem stolařský mistr Josef Šubrt. První vystoupení provozovali 3. dubna 1949 a pak následovalo větší množství koncertů, doprovodů při divadlech a operetách v Tršicích a širokém okolí. Vládním nařízením v roce 1964 byl spolek „Bělá“ zastaven a včleněn do Osvětové besedy. Členové se rozloučili v Tršicích 29. srpna 1965 koncertem na zámeckém nádvoří a v Doloplazích operetou „Sládci“. Vyučování na různé nástroje soukromě hudebníkům povoleno nebylo. Hudební škola vyučovala jen hře na klavír a harmoniku a tak zůstalo jen otázkou času, kdy se projeví nedostatek hudebníků pro místní dechovou hudbu. Při civilních obřadech na místním národním výboře byl v roce 1959 zřízen hudební doprovod s obsazením dvoje housle, violoncello, harmonium a příležitostně zpěv. V přítomné době hraje Milada Vybíralová, učitelka hudební školy, na elektrofonické varhany. Starší tršičtí hudebníci a zpěváci by si přáli, aby měli dostatek mladých následovníků, a aby se tak váhy naklonily v neprospěch pouhých konzumentů tak ušlechtilého umění.

¹ Kronika „Pěvecko-hudebního spolku Bělá“ se nachází u Josefa Šubrtu z Tršic č. 219. Je doložena mnoha fotografiemi, výstřižky z novin, plakáty a jiným dokladovým materiálem.

OLOMOUCKÁ STUDIA KRESLÍŘE J. VENUTA

Jan Venuto byl autorem četných kreseb měst, hradů a zámků (nejčastěji se uvádějí Cheb, Libštejn, Náchod, Svojšice, Žamberk), které ryli v mědi Jiří Döbner, Václav Berger a Antonín Pucherna.¹ Jeho sklony k pečlivé až k dokumentární kresbě jej přivedly k pořízení map — v r. 1784 podle jeho předlohy vyryl J. W. Engelmann mapu markrabství Moravského (vytištěna ve Vídni v r. 1784) a v roce 1790 opět podle jeho předlohy vyryl Kilian Ponheimer mapu královohradecké diecése s (vyobrazením měst Hradce Králové, Chrudimě, Kutné Hory a Nového Bydžova).²

Z Venutových biografických údajů zůstávalo leccos nejasného. Vůbec se neznalo místo jeho narození, jako datum narození se uváděl rok „okolo 1750“³ nebo rok 1747 s otazníkem.⁴ Z dalších jeho životopisných údajů se uváděla zmínka, že roku 1768 studoval teologii v Olomouci.⁵ Tyto nejasné údaje můžeme nyní zpřesnit.

Jan Venuto začal svá studia na olomoucké univerzitě v roce 1763, kdy byl zapsán mezi posluchači filozofie I. ročníku.⁶ Studium filozofie trvalo tehdy dva roky. Po jeho dokončení byl přijat na teologickou fakultu téže univerzity — v r. 1765 byl zapsán v jejím I. ročníku, v r. 1768 v posledním IV. ročníku.⁷ Jako místo původu při immatrikulaci uváděl „*Moravus, Jayspicensis*“ — pocházel tedy z Jevišovic.

V archívu olomoucké konsistoře se nacházejí doklady o jeho svěcení: tonsuru a čtyři menší svěcení obdržel ve věku 18 let dne 22. prosince v Olomouci, na podjáhna byl vysvěcen v 21 letech dne 19. prosince 1767 v Olomouci, na jáhna 28. května 1768 v Kroměříži a na kněze tamtéž v 23 letech 28. května 1769.⁸ Byl vysvěcen pro obročí olomouckého biskupství. V „*Abecedním rejstříku novokněží*“ z let 1739—1770 je uvedeno v podstatě totéž, včetně údaje, že

J. Venuto, mapa Moravy z r. 1784, parerga. Snímek J. Schubert.

J. Venuto, mapa Moravy z r. 1784, střední část. Snímek J. Schubert.

pochází z Jevišovic; navíc se dovídáme, že byl znalý obou tehdejších zemských jazyků.⁹ Po vysvěcení se stal ceremoniářem sufragánního biskupa¹⁰ (byl jím tehdy Karel hrabě Schörfenberg). V tištěných katalozích kněžstva olomoucké diecéze pro rok 1770—1772 čteme, že byl kooperátorem v Jimramově. V katalogu na rok 1773 již uveden není; odešel do královéhradecké diecéze, kde se stal později kanovníkem.

Nyní je tedy doložen Venutův pobyt na studiích v Olomouci v letech 1763—1768 a místa jeho dalšího působení na Moravě. Díky údajům o jeho původu a věku ze záznamů o svěcení podařilo se konečně zjistit i dosud neznámá data jeho narození: narodil se Jevišovicích a byl pokřtěn dne 24. května 1746.¹¹

P o z n á m k y:

¹ Prokop Toman, Nový slovník československých výtvarných umělců, II, Praha 1950, str. 642.

² František Roubík, Soupis map českých zemí, sv. 2, Praha 1955, str. 193, č. 1368; str. 105, č. 846.

³ Ottův slovník naučný, XXVI, str. 558.

⁴ Ulrich Thieme — Felix Becker, Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler, Bd. 34, Leipzig 1940, str. 221. V Tomanově slovníku (vydání z r. 1936) se jako rok narození uvádí „asi 1743“, v posl. vyd. pak 24. 8. 1746 na Moravě; toto datum není též přesné, jak uvidíme.

⁵ Viz např. Thieme — Becker, op. cit.; Toman, op. cit.

⁶ St. obl. archiv Olomouc, fond „Univerzita Olomouc“, Matrika olom. univerzity 1725—1855, kniha č. 6, str. 420.

⁷ Tamtéž, katalogy posluchačů teologie z r. 1765 — č. knihy 75, katalog z r. 1766 se nedochoval, r. 1767 — č. kn. 76, 1768 — č. kn. 77.

⁸ Týž archiv, fond ACO, Matrika prací olom. arcibiskupa 1763—1790, č. knihy 112. Vysvěcen: ad titulum episcopatus Olomucensis.

⁹ Tamtéž, č. knihy 113. Zde uvedeno, že byl vysvěcen „ad titulum fundationis episcopalis in convictu Olomucensis“.

¹⁰ Tamtéž, katalog kněžstva, č. knihy 97.

¹¹ Při křtu obdržel jména Jan Nepomucký Antonín Vít. Otcem byl Antonín Venuto, matka Vilemína. Matrika narozených č. 3037 Jevišovice. Podle laskavého sdělení St. obl. archivu v Brně z 25. 11. 1980.

Věra Michnová

LÉKÁRENSKÁ ZÁVAŽÍ 18. A 19. STOLETÍ VE SBÍRKÁCH KRAJSKÉHO VLASTIVĚDNÉHO MUZEA V OLOMOUCI

Středověký partikularismus se velmi dlouho odrážel ve všech sférách lidské činnosti, a stranou nezůstala ani tak zdánlivě okrajová záležitost, jako je systém vah. S výjimkou zlatnictví bylo právě lékárnictví odvětvím, kde byly kladeny vysoké nároky na technickou dokonalost váhových pomůcek a obzvláštní pozornost byla věnována vážení samotnému. Hmotné doklady této činnosti — „medicinální závaží“ existovala vedle obchodních závaží své doby se svým vlastním systémem hodnot, označením a především charakteristickou podobou, která je již na první pohled odlišovala od závaží ostatních.

V medicíně byla totiž používána libra pouze o dvanácti uncích a nikoliv jako to bylo běžné u obchodní libry, dělicí se na uncí šestnáct. Staletý vývoj tohoto váhového systému je poznamenán příklonem k tradicím římským, a částečně i řeckým.¹ Dodržování římského dělení libry na 12 uncí nebo 96 drachem, vyplynulo z nutnosti respektovat při sestavování léčiv podle starých receptářů

stanovené dávky (ty totiž používaly drachmy většinou jako 1/96 libry). Hledání vhodnější jednotky (ovšem se zachováním všech dalších poddělení) vyvrcholilo stanovením hmotnosti, která ležela ve středu mezi librou a markou a tak měla také 12 uncí. Poměr těchto tří hodnot byl pak 4:3:2. Podle Winklera je pozoruhodné zejména to, že římská libra (327 g) leží se středu mezi nejvyšším markovým závažím (Víděň — 280 g) a nejnižším librovým závažím (anglická Troyská libra — 373 g).²

Během středověku tak vešly postupně v používání — medicínální libra benátská (301,23 g), norimberská (357,66 g), ruská libra byla podle Ukazu z roku 1835 7/8 ruské obchodní libry (358,32 g), jen málo se od ní lišila polská libra, která vážila 358,51 g. Nejtěžší libra byla stanovena v Rakousku a odpovídala 420,00 g. Anglie měla dosti lehkou Troyskou libru, která nepotřebovala již další redukce a mohla být používána i v lékárnách (373,24 g). Holandská lékárnická libra se svými 368,64 g ležela ve středu výše jmenovaných hodnot.³

Ve sbírkách Krajského vlastivědného muzea jsou 4 sady lékárenských závaží a několik fragmentů, pocházející z nejrůznějších celků. Stále otevřená zatím zůstává otázka výroby těchto závaží; není totiž vyloučeno, že šlo o import ze středisek s dlouholetou tradicí produkce tohoto druhu zboží (viz tabulka I, nápadná tvarová podobnost gránových závaží inv. č. LL 419 s norimberskými závažími z 18. stol.). S jistotou můžeme tvrdit pouze to, že dotyčné sady lékárenských závaží byly určeny pro oblast, kde byla obvyklá rakouská medicínální libra. Tomu nasvědčuje punc a nakonec odpovídá i zjištěná hmotnost jednotlivých závaží (viz tabulka II).

Do roku 1761 se v Rakousku přidržovali většinou norimberské lékárnické libry o váze 357,66 g (jeden grán = 0,062 g). Od počátku 80. let se měla situace změnit ve všech dědičných zemích, neboť reskriptem ze dne 11. 4. 1761 zde byla stanovena jako medicínální libra 3/4 vídeňské libry.⁴ Souviselo to se snahami císařovny Marie Terezie po unifikaci měr a vah během předešlých let. Vídeňská obchodní libra vážila 560,060 g.⁵ Reformovaná medicínální libra (Pfund) vážila 420,009 a dělila se ve 12 uncí, 24 lotů, 96 drachem, 288 skrupulů, 576 obolů a 5760 gránů.

Tabulka III

libra	unce	drachma kvintlák	skrupul	grán	gramy ⁶
1	12	96	288	5760	420,009
	1	8	24	480	35,007
		1	3	60	4,376
			1	20	1,459
				1	0,0729

Symbody platící pro jednotlivé váhové jednotky:

libra — ℔

unce — ʒ

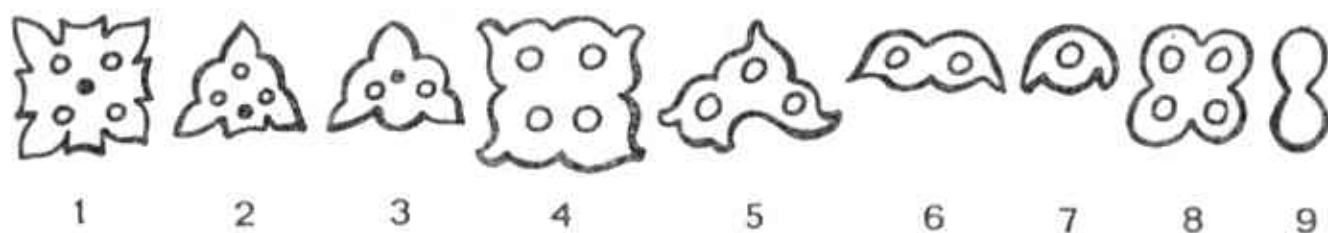
drachma — ʒ

skrupul — ʒ

grán — gr.

Tyto se mimo skrupulu a gránu objevují i na našich větších závažích. V lékopisech 17. a částečně 18. století nacházíme ovšem také značky: M. nebo m. I.

TABULKA I.

Lékárenská závaží (podle B. Kische). 1—3 Kolín n. R., 18. stol., 40, 30, 20 gránů; 4—7 Norimberk, 18. stol., 40, 30, 20, gránů; 8 Berlín, 18. a poč. 19. stol., 40 gránů; 9 Milán, 17. stol., 20 gránů. Kresba V. Michnová.

[manipulum], znamená jednu hrst, respektive tedy to, co se dalo uchopit do jedné hrsti. Ale také poloviční hodnotu m. S. (manipulum semis). P. nebo p. l. (pugillum), znamená tolik, co se dá uchopit do třech prstů (do špetky), ale také p. S. (pugillum semis). Označení q. s. — tolik, až je dost; q. p. l. — znamená tolik, kolik je vhodné; s. a. — tolik, co přikazuje praxe, umění (doslova nach der Kunst).

Výše uvedené zkratky nasvědčují tomu, že vedle číselně vyjádřitelných absolutních hodnot se běžně užívalo pojmů, vyjadřujících pouze pomyslnou jednotku hmotnosti. U Hagera se však setkáváme s jejich zařazením do váhového medicínálního systému a sice:

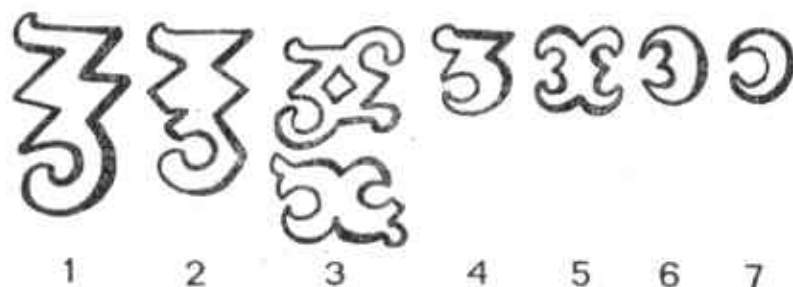
M. j. = $\frac{1}{2}$ unce

P. j. = $\frac{1}{2}$ drachmy (malé písmeno j — znamená jedna)⁷

Popis závaží inv. č. UP 9195:

36 mosazných závaží opatřených odpovídajícími symboly je uloženo ve skříňce (o rozměrech 176×105×49 mm) z tvrdého dřeva, jež je uvnitř vyložena kůží. Žádné závaží nenese mistrovskou značku, ale deset větších 1, $\frac{1}{2}$ libry, 3, 2, 1, $\frac{1}{2}$ unce, 2, 1, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ drachmy (čtyřstranné komolé pyramidové tvary), nesou na své horní plošce znak — dvouhlavého korunovaného orla, na jehož prsou je položen štít, dělený ve své střední části babenberským převnem. Vpravo od znaku je pak letopočet 761 (tedy 1761).⁸

Mimo to obsahuje kazeta bizarně tvarovaná závažíčka o váze 40, 30, 20 a 10 gránů. Každá z těchto mosazných destiček je opatřena dírkami (1, 2, 3, 4), jejichž počet odpovídá váhově 1, 2, 3, a čtyřem obolům (1 obol = 10 gránů).⁹ Pravoúhlé kousky mosazného plechu s dolní částí vyhrnutou ke snadnějšímu uchopení a označené římskými číslicemi, představují jednotlivá gránová závažíčka.¹⁰ Plišek s číslicí I. váží 0,0735 g a odpovídá jednomu rakouskému medicínálnímu gránu. Většina z menších závaží je zastoupena duplicítně a jejich řada je v podstatě kompletní.

Holandsko, lékárenská závaží z 18. stol. (podle B. Kische).

1 1 unce

2 $\frac{1}{2}$ unce

3 1 drachma (2 kusy)

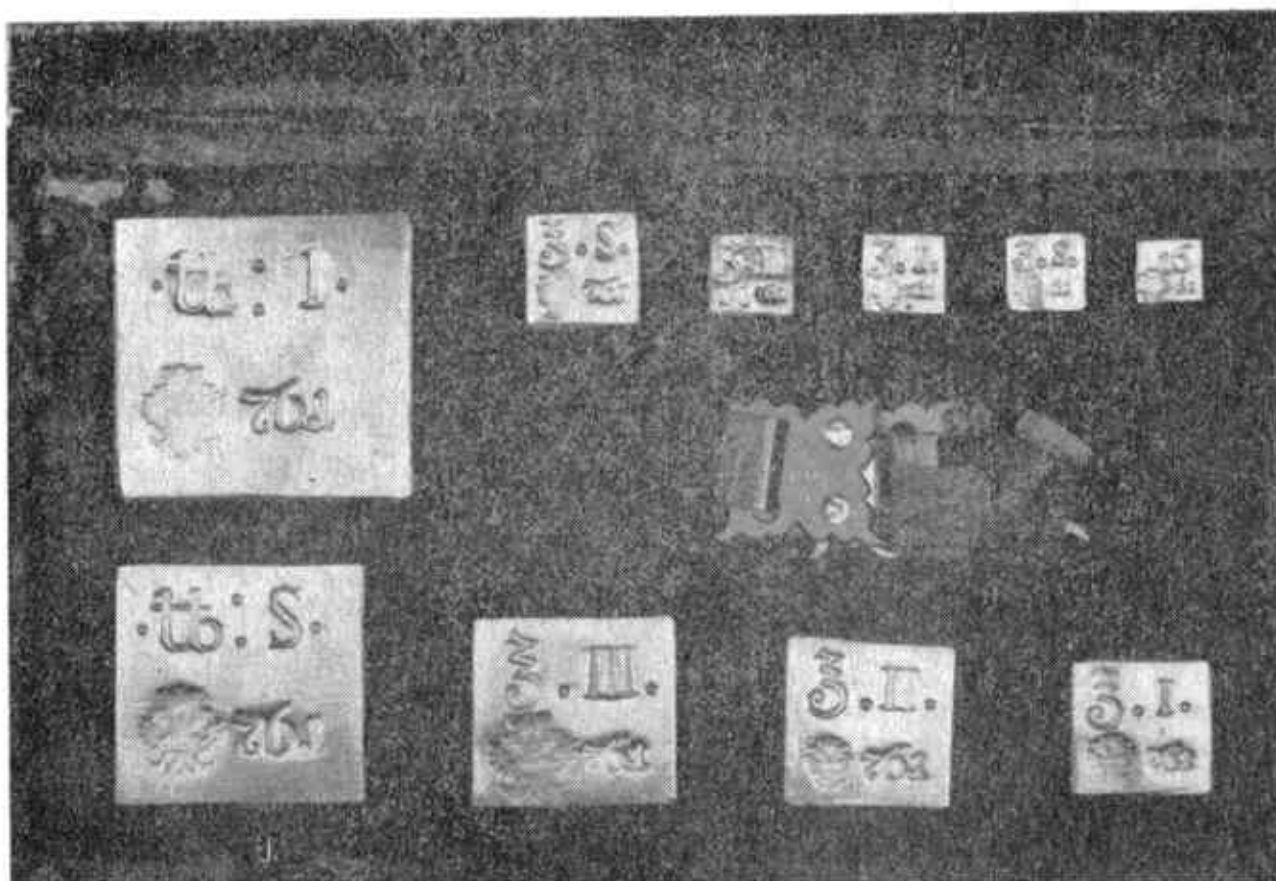
4 1 drachma

5 2 skrupule

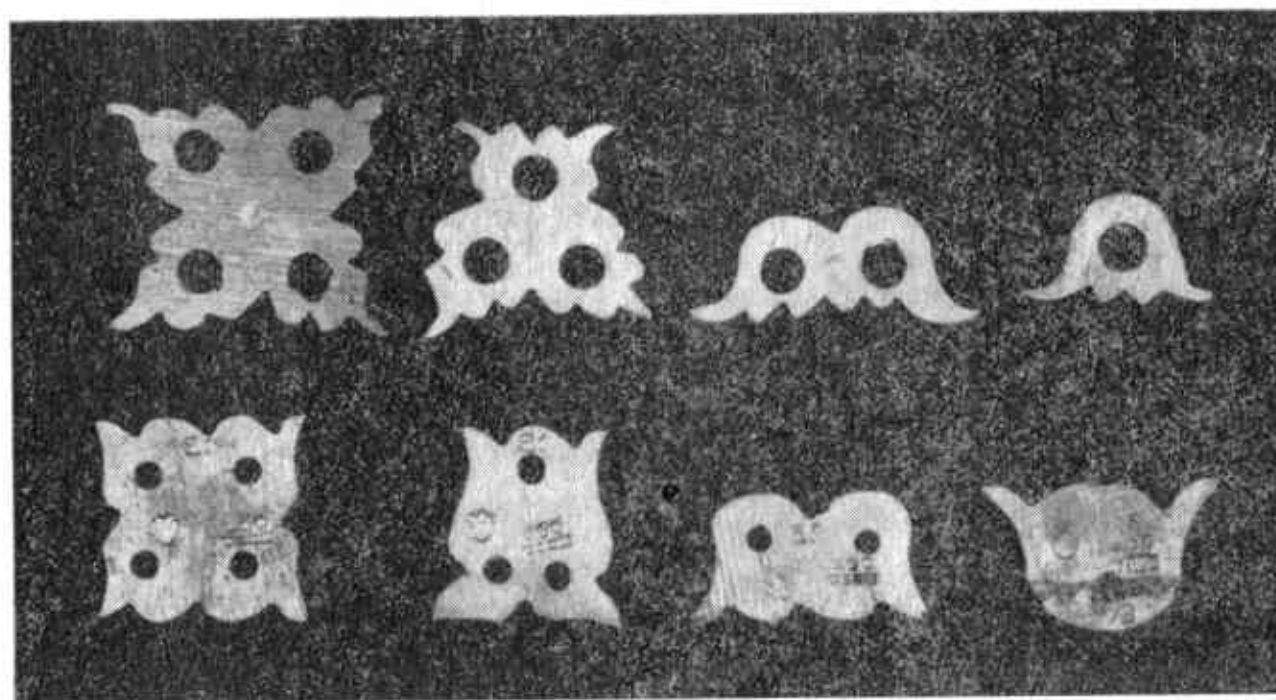
6 1 skrupul

7 1 obol (10 gránů)

Kresba V. Michnová

Lékárenská závaží z 18. stol. v otevřené kazetě. Snímek J. Schubert.

Gránová závaží, podle počtu otvorů 40, 30, 20, 10 gránů. Snímek J. Schubert.

U téměř stejné kazety inv. č. LL 482 — zcela určitě pocházející od téhož výrobce se až na tři výjimky žádné z větších exemplářů nedochovalo, poněvadž šlo zřejmě o závaží vystavené každodennímu používání.

S kusy značenými výrobcem se setkáváme v případě inv. č. UP 9185 a LL 419. Závaží první kazety nesou na své horní plošce, mimo označení hodnoty, vídeňský punc a letopočet 1860. Takto značena jsou i malá plíšková závažíčka. Na spodní straně těch větších jsou iniciály výrobce JB, a tyto jsou přeraženy na WS. Písmena JB zůstala beze změny jen na závažích 40 a 30 gránů. A další nová skutečnost — okraj mosazných plíšků je tentokrát vyhrnut na horní straně.

Kazeta inv. č. LL 419 má na vrchních ploškách závaží punc Vídně a letopočet 1868, na spodní straně pak iniciály výrobce FS. Od 40 gránů níže letopočet 1866 a opět iniciály JB. Okraj gránových závaží je vyhrnut i zde na horní straně. Šlo zde s největší pravděpodobností o dvě sady pocházející ze stejné dílny, čemu nasvědčují nejen totožný výrobce gránových závaží, nýbrž i stejná začáteční písmena příjmení u obou dalších výrobců.

Uvedené sbírkové předměty z fondů muzea mají cennou přednost, zvyšující jejich dokumentační hodnotu, a sice úplnost souboru. Tato od počátku umožňovala určitou orientaci při hledání historických souvislostí u těchto výrobků (jinak je tomu při identifikaci samostatných exemplářů, u kterých buď značné poškození, nebo absence punců znesnadňují jejich určení).

Drachmová a uncová závaží byla součástí duodecimálního medicijnálního váhového systému a v Rakousku se udržela až do roku 1872. Postupný vývoj směřoval pozvolna k přechodu na decimální metrický a váhový systém. Ten byl také stanoven říšským zákonem ze 23. července 1871, který nařizoval s platností od 1. ledna 1876 používat výlučně novou metrickou soustavu.

Poznámky:

¹ Jednou z nejprehlednějších prací k této problematice je studie Ludwiga Winklera, *Das Apothekergewicht*, Pharm. Monatshefte 1924, str. 112–118. Zde autor podává stručný přehled jednotlivých váhových systémů, počínaje babylonským, od jehož min odvozuje pak další, přes řecké, římské a arabské. Uvádí váhové poměry používané padovskými (1 unce = 8 drachem) a neapolskými (1 unce = 10 drachem) lékaři. Popisu situace na území Evropy a Asie před zavedením metrické soustavy je věnována závěrečná část článku. Okrajově se danou problematikou zabývá Hans Joachim v. Alberti, *Mass und Gewicht*, Berlín 1957, str. 377–380; Bruno Kisch, *Gewichte und Waagemacher im alte Köln*, Köln 1980, str. 140–144; K. M. Zevenboom, A. Wittop-König, *Nederlandse Gewichten*, Leiden 1953, str. 167–170; Herman Hager, *Pharmaceutischen Receptur*, Berlín 1890, str. 34–36; Václav Rusek, *Kapitoly z dějin československé farmacie*, Bratislava 1970, str. 40.

² Winkler, str. 114.

³ Hodnoty jsou pro přehlednost zaokrouhlovány pouze na dvě desetinná místa. Bližší stanovení hmotností se pak u různých autorů a pramenů často rozchází. Např. *Pharmacopoea Austriaca*, Editio sexta, Vídeň 1855 udává hmotnost jednotlivých liber s přesností na 3 desetinná místa (u gránů na 4), Anglie = 373,244 g, Rakousko = 420,009 g, Rusko = 357,954 g.

⁴ Ve farmakopeji z roku 1820 je vedle tabulky vídeňského váhového systému stanoveno, že: libra pharmaceutica austriaca = $\frac{1}{4}$ librae civicae austriacae = 1,4965 marcae austriacae

a jeden grán je vyjádřen podle „nového francouzského“ decimálního systému, granum pharmaceuticum = 0,072918 grammatis ponderis gallici seu naturalis. *Pharmacopoea Austriaca*, Editio tertia emendata, Vídeň 1820.

⁵ Alberti, str. 407.

⁶ Hmotnost v gramech je uvedena podle rakouské farmakopeji z roku 1855. *Pharmacopoea Austriaca*, Editio sexta, Vídeň 1855, zavádějící decimální systém, uvádí hodnoty: libra = 420,014 g
uncia = 35,001 g
drachma = 4,375 g
scrupulus = 1,458 g
granum = 0,072918 g

⁷ 3i = 1 drachma a 3ij = 2 drachmy, takto je značena část závaží původně z muzea v Litvli.

⁸ Neznačená závaží bylo zakázáno používat. I váhy (podle nařízení ty, na kterých se vážilo od 300 g níže) musely být přezkušovány. Takováto značka preciznosti-hvězdička s datem 1882 je i na části lékařských vah ze sbírek našeho muzea (inv. č. LL 86).

⁹ Wittop-Koning, str. 28.

„Obolos (0,641 g — pozn. aut. jedná se o holandský váhový systém) bylo kruhové ploché závaží se dvěma výstupky. Závaží 2, 3 a 4 oboly byla z jednoho kusu, ve kterém byly umístěny 2, 3 a 4 otvory. Jejich počet pak udával i počet obolů. Tato závaží se v Nizozemí nikdy neužívala, ale pocházela z Německa.“

¹⁰ Winkler, str. 116.

Zmiňuje se o plíškových gránových závažích, u nichž byl vyhrnutý okraj na pravé straně (typické pro Norimberk), nebo na horním okraji závaží (Viedeň).

TABULKA II

Název závaží	Inv. číslo / Hmotnost v gramech			
	UP 9195	LL 419	UP 9185	LL 482
1 libra	419,95	419,98		
1/2 libry	210,062	210,01	210,01	
3 unce	104,973	105,02	105,06	
2 unce	70,013	70,0110	70,0058	
1 unce	34,993	35,0700	35,0128	
1/2 unce	17,4993	17,4974	17,4926	17,5109
2 drachmy	8,7495	8,7496	8,7516	8,7499
1 drachma	4,3757	4,3749	4,3745	
1/2 drachmy	2,1860	2,1830	2,1961	2,1873
1/4 drachmy	1,0918			
40 gránů	2,9178	2,9227	2,9271	2,9144
30 gránů	2,1868	2,1886	2,1891	2,1866
20 gránů	1,4554	1,4583	1,4646	1,4558
10 gránů	0,7283	0,7290		0,7295
10 gránů	0,7283	0,7309	0,7274	0,7281
9 gránů	0,6547	0,6634	0,6562	0,6568
8 gránů	0,5850	0,5862	0,5821	0,5818
7 gránů	0,5119	0,5108	0,5183	0,5120
6 gránů	0,4378	0,4384	0,4347	0,4370
5 gránů	0,3642	0,3663	0,3624	0,3673
4 grány	0,2904	0,2968	0,2860	0,2926
3 grány	0,2183	0,2205	0,2168	0,2189
2 grány	0,1467	0,1474	0,1429	0,1460
1 grán	0,0735		0,0726	0,0731

Oldřich Kašpar

ŠPANĚLSKÉ GRAMATIKY A SLOVNÍKY ZE 17. STOLETÍ V OLOMOUCKÉ STÁTNÍ VĚDECKÉ KNIHOVNĚ

Úloze španělského jazyka v českém prostředí v minulosti se naposledy věnovala, v diplomní práci, jež vznikla na katedře překladatelství a tlumočnictví FF UK v Praze, Ludmila Boháčová-Turková.¹ V této solidně zpracované studii se

autorka rovněž dotkla hispanik, které se dnes nacházejí ve fondech Státní vědecké knihovny v Olomouci. Vycházela především ze studií Josefa Polišenského a autora tohoto informativního článku.² Mezi jinými díly jmenuje (na str. 55) i italsko-španělský slovník pocházející z knihovny olomouckého kanovníka Jiřího Jindřicha, rytíře z Mairswaldtu. Domnívám se, že její stručná informace by zasloužila jisté rozšíření a doplnění.

Především je zapotřebí konstatovat, že kromě zmíněného slovníku³ Lorenza Franciosiho, profesora obou jazyků v Sieně, se nachází ve fondech olomoucké knihovny ještě 19 slovníků, většinou španělsko-italských nebo španělsko-francouzských, ale jsou mezi nimi i díla trilingvální a octolingvální, obsahující i španělštinu. Dále je zde uloženo 15 španělských gramatik, postavených většinou na základě francouzštiny a italštiny a 15 konverzačních příruček.⁴ Většina z těchto publikací pochází ze 17. století, pouze několik z nich bylo vytištěno v první polovině století osmnáctého. Všechny tyto slovníky, učebnice a konverzační příručky pocházejí z tiskáren různých evropských měst (viz tabulka č. 1) a je zajímavé, že přímo ze Španělska se do historických fondů Státní vědecké knihovny v Olomouci dostal pouze jeden výtisk.

Rovněž přehled jejich původních majitelů není bez zajímavosti (viz tabulka č. 2). Většinou jimi byly institucionální knihovny, tj. zejména knihovny různých církevních řádů, hlavně jezuitů. Jen v několika případech známe jména jednotlivců, kteří knihy drželi v osobním vlastnictví, jako například žďárský cisterciácký opat Václav, nebo olomoucký kanovník Jiří Jindřich, rytíř z Mairswaldtu.⁶

Vedle již zmíněného slovníku pochází z Mairswaldtovy knihovny ještě jedna Franciosiho gramatika⁷ a dalších 25 knih týkajících se Španělska nebo jeho kolonií.⁸ Na zadním přídělstí slovníku najdeme zajímavý španělsky psaný přípis (zřejmě kanovníkovou rukou), z něhož vyplývá, že knihu zakoupil v Olomouci v roce 1699. O tom, že Mairswaldt znal zjevně velmi dobře italsky, a tudíž se přes italštinu mohl naučit španělsky svědčí okolnost, že v Itálii působil. V jeho pozůstatosti se zachoval doktorský diplom z obojího práva, který obdržel v roce 1699 v Římě.⁹

Jak dokládají výsledky výzkumu v olomoucké Státní vědecké knihovně¹⁰ a v pražské Státní knihovně ČSR, byly učebnice a slovníky španělského jazyka v našich zemích v 16. a 17. století hojně rozšířeny. Vedle údajů týkajících se exemplářů existujících ve Státní vědecké knihovně v Olomouci a uvedených v tabulce, můžeme uvést i několik dalších příkladů z Čech.

Například Franciosiho Gramatika ... se nachází v pražské Státní knihovně ČSR ve třech různých vydáních. Nejstarší z nich (z roku 1624) pochází z knihovny řádu trinitářů,¹¹ další z roku 1638, shodné s olomouckým exemplářem, měli (podle rukopisného ex libris) ve své knihovně pražští karmelitáni a konečně třetí, z roku 1687, patřilo nejdříve (podle rukopisného ex libris i podle supra-libros Ignáci Karlovi ze Šternberka (+1700) a od něho se dostalo do kláštera tzv. „hibernáků“, čili irských františkánů, jejichž klášter (zrušen 1768) stával na rohu Horské, dnes Hyberské ulice v Praze.¹²

Faktická existence, alespoň letmo zmíněných děl jen dokládá dodnes ještě ne zcela zhodnocené, výrazné postavení, která měla v 16. a 17. století španělština v českém prostředí (jeho pozůstatky najdeme i v současné češtině),¹³ prosazované vlivem španělské skupiny, v Olomouci reprezentované zejména některými členy kapituly a příslušníky jezuitského řádu působícími na olomoucké univerzitě.¹⁴

Poznámky:

¹ Ludmila Boháčová-Turková, Španělský jazyk v českém prostředí (Předpoklady pro vznik překladové literatury), diplomová práce, Praha, FF UK, 1977.

² Josef Polišenský—Lubomír Věbr, Bartolomé de las Casas, nuestro contemporáneo de honor, Ibero-Americana Pragensia, IX/1975, str. 9—27; Oldřich Kašpar, K latinskému vydání Cortésových listů z roku 1532, chovanému ve Státní vědecké knihovně v Olomouci, Zprávy

VSMO, č. 178/1976, str. 23–26; týž, La Cosmografia checa en el contexto de los trabajos cosmográficos europeos del siglo XVI. Ibero-Americana Pragensia, XI/1977 apod.

³ Lorenzo Franciosini, Vocabolario italiano e spagnolo novamente dato in luce ..., Geneve, apresso Samuel Chovět, 1666; od téhož autora najdeme španělsko-italský slovník v SK ČSR v Praze. Vocabolario español e italiano aora nuovamente sacado a luz... En Roma, A costa de Juan Angel Rufineli y Angel Manni, 1620, sign. 8 H 198.

⁴ Podrobněji viz: Soupis starých tisků ve fondech Státní vědecké knihovny v Olomouci, IV. Hispanika a iberoamerikána (1501–1800), sestavil Václav Pumprla za spolupráce dr. Oldřicha Kašpara, Olomouc 1981.

⁵ Cristoval de las Casas, Vocabolario de las dos lenguas toscana y castellana ..., En Sevilla 1570, SVKOL, sign. 21 511.

⁶ O hispanikách a hispanoamerikanách z jeho knihovny připravujeme samostatnou studii.

⁷ Lorenzo Franciosini, Grammatica spagnola ed italiana ..., In Roma, Nella Stamperia della R. C. Apost. 1838, SVKOL, sign. 21 823, 21. 824.

⁸ Srov. Soupis ..., Rejstřík proveniencí.

⁹ SOA Olomouc, MOC, D III, m. I. kart. 113.

¹⁰ Prakticky byly shrnuty v již zmíněném svazku Soupisu...

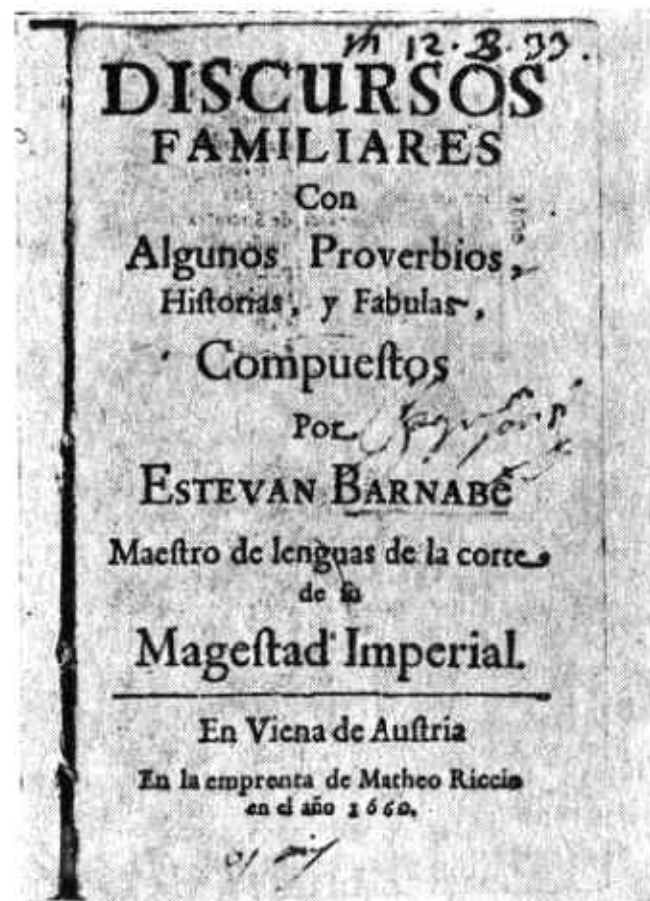
¹¹ Grammatica spagnola e italiana, hora nuovamente uscita in luce... In Venetia, Presso Giacomo Sarzina, 1624, SK ČSR Praha, sign. 8 J 68. K dějinám řádu trinitářů srovnej: Bonaventura Baro, Annales Ordinis SSmae Trinitatis Redemptionis captivorum fundatoribus SS. Ioane de Matha et Faelice de Valois, Romae, Typis Angeli Bernabò, 1684, SK ČSR Praha, sign. 21 F 54. (Rovněž tato kniha pochází z trinitářské knihovny).

¹² Grammatica spagnola ed italiana... In Geneva, Apresso, Leonardo Chovět, 1687, SK ČSR Praha, sign. 8 H 138.

¹³ Srov. Ludmila Boháčová-Turková, c. d.

Jaroslava Kašparová, Malý výlet do jazyka, Sedmíčka pionýrů, č. 16/1977.

¹⁴ Srov. Václav Nešpor, Dějiny univerzity olomoucké, Olomouc 1947; Kapitoly z dějin olomoucké univerzity 1573–1973, Ostrava, Profil, 1973.

Titulní listy španělských tisků: konverzační příručka, vydaná ve Vídni 1660; kniha z r. 1547, obsahující díla básníků Boscána a Garcilaso de la Vega. SVKOL 25 591, 24 774.

Tabulka 1

Místo tisku	Počet	Druh
Norimberk	1	gramatika
Kolín nad Rýnem	2	gramatika, slovník
Řím	5	gram. konverzace, slovník
Benátky	4	gram. konverzace, slovník
Amsterdam	3	gram. konverzace, slovník
Paříž	5	gram. konverzace, slovník
Brusel	10	gram. konverzace, slovník
Rouen	1	gramatika
Vídeň	2	konverzace
Varšava	1	konverzace
Ženeva	3	slovníky
Frankfurt nad Moh.	4	konverzace, slovník
Basilej	2	slovníky
Leyden	1	slovník
Passau	1	slovník
Sevilla	1	slovník
Bologna	1	slovník
Antverpy	1	slovník
Londýn	1	slovník

Tabulka 2

Majitelé	Počet	Druh
Ždár n. Sáz., cisterciáci	2	gram. slovníky
řehol. kanov. sv. Augustina, Ol.	2	gram. slovníky
jezuité, Olomouc	4	gram. slovníky
jezuité, Brno	1	konverzace
jezuité, Glogov	1	konverzace
jezuité, Telč	1	slovník
piaristé, Strážnice	1	slovník
piaristé, Bílá Voda	2	slovníky
františkáni, Znojmo	1	konverzace
kartuziáni, Brno	1	konverzace
Jiří Jindřich Mairswaldt	2	gram. slovníky
Emerico Longenwaller	1	slovník

Resumen

Gramáticas y diccionarios españoles del siglo XVII. en la Biblioteca Científica Estatal de Olomouc

El único trabajo dedicado hasta el momento al papel del idioma español en los países checos del siglo XVI.—XIX., fue la tesis de diploma presentada en el año 1977 en la Cátedra de traducción e interpretación de la Facultad de Filosofía de la Universidad Carolina de Praga.

Este breve trabajo tiene como objetivo solamente complementar las informaciones parciales recopiladas por la autora de dicha tesis de diploma (veáse nota

1.) y utilizadas a base de artículos anteriores de Josef Polišenský y Oldřich Kašpar.

Queremos señalar sobre todo que los fondos de la Biblioteca Científica Estatal de Olomouc comprenden varias decenas de las gramáticas e diccionarios francés-españoles e italiano-españoles, principalmente de Lorenzo Franciosini etc. (véase notas 3, 4, 7, 12).

A la vez trata de presentar por una relación elemental de los propietarios de dichos libros una imagen de los lectores que poseían estos libros en sus bibliotecas en los países checos de los siglos XVII y XVIII.

Ivana Bortlová

GOTICKÉ KACHLE Z LITOVLE

Do sbírek KVMO bylo v roce 1980 převedeno z muzea v Litovli několik kusů středověké kamnářské keramiky. Část kachlů byla nalezena na staveništi č. 55 na rohu Masarykovy a Legionářské ulice v Litovli při bourání domu v r. 1937 (jde o kachel se sv. Jiřím a fragment kachle se znakem pánů z Vlašimě), většina však byla nalezena v témže roce v řečišti Moravy při stavbě hydrocentrály v Litovli.¹ Z celkového počtu 20 kusů jsou neporušené pouze 4, ostatní jsou víceméně fragmentární. Jedním z nejzajímavějších z těchto 4 kachlů je kachel s reliéfem sv. Jiří. Je vyroben z šedorůžové pálené hlíny, povrch je nepolévaný. Patří do skupiny komorových kachlů se čtvercovou čelní vyhřívací plochou. Délka strany je 20 cm. Část komory je uražena. Na vnitřní straně je kachel začazený, což svědčí o tom, že ho bylo použito při vytápění v kamnech. Na lícní ploše je reliéf znázorňující sv. Jiří na koni směřující vpravo. Reliéf je orámován tenkou, nepravidelnou lištou. Sv. Jiří má na hlavě přilbicí kuželovitého tvaru, v levé ruce má kopí, které vráží do chřtánu draka, ležícího pod koněm. V levém rohu nahoře je ženská postava (princezna?) s korunou na hlavě, v levé ruce držící řetěz. Kompozice reliéfu a jisté disproporce v zobrazení postav naznačují, že šlo spíše o autora menších výtvarných kvalit než zkušeného mistra. Plošné zpracování obličejů obou postav i koně ukazují též na jistou „primitivnost“. Podle názoru Z. Smetánky bývaly veškeré kachle vyráběny otiskem z duté formy kadlubu, který býval dřevěný nebo hliněný. Dřevěné formy zhotovoval buď profesionální řezbář nebo samostatný hrnčíř, což lze rozpoznat do jisté míry podle výtvarné úrovně reliéfu.²

Dalším zachovaným kachlem je miskovitý kachel čtvercového formátu, který patří opět do skupiny komorových kachlů. Je z šedorůžové pálené hlíny, nepolévaný. Délka strany je 19,5 cm, komorová část je značně otlučena. Lícní plocha je zdobena reliéfem městského znaku, který je orámován tenkou nepravidelnou lištou. V gotickém štítě je městská zeď se stínkami a s bránou, s otevřenými vraty a s vytaženou mříží. Ze zdi se tyčí dvě věže — každá s oknem a cimbuřím. Mezi věžmi stojí postava rytíře, držící ve vztyčené pravé ruce meč připravený k ráně. Jedná se o zjednodušenou formu pražského novoměstského znaku před polepšením v r. 1477. Tato forma pochází asi z r. kolem 1460.³ V kompozici celého reliéfu a v plošném zpracování postavy ozbrojence se jeví značná podobnost

Litovel, okr. Olomouc.
Středověké kachle s
reliéfy niky, pražské-
ho novoměstského
znaku a sv. Jiří. Sním-
ky Jiří Schubert.

s předešlým reliéfem sv. Jiří. Můžeme tedy předpokládat, že jde o téhož autora, nebo tutěž nejspíše venkovskou dílnu, z 2. pol. 15. stol.

Třetím kachlem zachovaným vcelku je komorový kachel tyglíkovitého typu, vyrobený z šedorůžové pálené hlíny, nepolévaný, se značně otlučenými okraji. Čelní vyhřívací plocha je zhruba čtvercového mírně konkávního tvaru. Rozměry jsou 16×17,5 cm. Výzdobu tvoří obdélníkový reliéf hlavičky andělka s rozepjatými

křídly. Spodní část reliéfu je orámována silnou lištou, nad reliéfem je plastické žlábkování. Hlavička andělka nese stopy značně hrubého plošného zpracování. Na vnitřní straně komory je kachel silně začazený, což opět svědčí o použití při vytápění kamen.

Poslední úplně zachovaný kus je opět komorový kachel miskovitého typu, obdélníkového formátu, rozměrů 19×22 cm. Je vyroben též z šedorůžové pálené hlíny a je nepolévaný. Vnitřní strana komory je začazená. Lícni plochu zdobí konkávní reliéf představující niku. Nika je zdobena vějířovitým motivem a v obou horních rozích ozdobou z hroznů.

Tato kolekce kachlů je zajímavým svědectvím o úrovni středověké řemeslné výroby, speciálně kamnářské keramiky na našem území.

Poznámky:

¹ J. Skutil, Nálezová zpráva, Zprávy SLUKO, 1953, č. 26, str. 8.

² Z. Smetánka, PA 2, 1968, str. 560–561.

³ A. Píkrýl, K. Liška, Znaky a pečete středočeských měst, Praha 1975, str. 29–30.
K. Liška, J. Mucha, Klíč k našim městům, Praha 1979, str. 22.

Zusammenfassung Gotische Kacheln aus Litovel

Aus dem Museum in Litovel wurden in die Sammlungen des Kreismuseums für Heimatskunde in Olomouc im Jahre 1980 einige Stücke der mittelalterlichen Hafnerkeramik übertragen. Es handelt sich um gotische Kacheln mit der Relief-, Figural-, und Pflanzenverzierung an der Oberseite, die aus dem rosafarbenen gebrannten Ton hergestellt wurden. Die Kacheln stammen aus der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts und sind die Zeichen dafür, dass die mittelalterliche Gewerbeherzeugung auf unserem Gebiet hohes Niveau erreichte.

SDĚLENÍ

● Maketa pohlednice obce Červenky z konce minulého století

V okresním archívu Olomouc — pracoviště Litovel — je ve sbírce fotodokumentace¹ uložen unikátní doklad výroby pohlednic ze sklonku 19. století. Jde o kartonovou maketu formátu 34,5×26,8 cm s nestejně střiženým okrajem. Světlá místa na okrajích svědčí o tom, že předloha byla zarámována. Zřetelné stopy po lepidle a zbytku přelepky na českém názvu obce *Pozdrav z Červenky* jsou důkazem požadavku německé mutace, což rovněž potvrzuje glosa „deutsche“ vapsaná na horní levý okraj makety.

Na kartonu je naklizená montáž 4 dobových fotografií, orámovaná dobovým vegetativně stylizovaným dekorem, vytvořeným tuší a bělobou. Fotografie vlevo nahoře dokumentuje stav budovy železničního nádraží postavené při zahájení provozu trati Olomouc—Praha v r. 1845. Vyškrabaný nápis na fotografii nasvědčuje tomu, že autor předlohy začal k snímkům pořizovat popisky, od nichž však upustil. Na okraj poznamenejme, že přestavba budovy byla ukončena v minulém roce. Pod tímto snímkem vidíme záběr na parní pilu fy. Geissler, vybudovanou v r. 1872 a později specializovanou na produkci parket, která zde přetrvala do třicátých let, kdy v důsledku hospodářské krize došlo k zastavení vý-

róby. Pod kaligrafickým nápisem *Pozdrav z Červenky* je umístěna fotografie hostince u železničního nádraží, který je dodnes v provozu. Poslední fotografie zachycuje klášter redemptoristů, zřízený v r. 1859 v bývalém zámku velmistra řádu Německých rytířů arcivévody Maxmiliána, za nímž se tyčí jedna z věží klášterního kostela, postaveného v r. 1862. Od konce 50. let klášter slouží jako objekt domova důchodců.

Výrobní poznámka „*deutsch*“, připsaná tužkou spolu s číslicí 815, svědčí o tom, že předloha prošla výrobním procesem. Vzhledem k faktu, že v obci v r. 1900 žilo 872 obyvatel, z toho 18 německé národnosti², je možno soudit, že jde o maketu k výrobě poměrně levné knihtiskové pohlednice. Objektivní stanovení knihtiskové, respektive vývojově starší světlotiskové výrobní reprodukční techniky, by však bylo možno provést až po konfrontaci předlohy s finálním výrobkem.

Vítězslav Kollmann

Poznámky:

¹ Předloha byla darována Silvou Ondráčkovou z Olomouce MNV v Července a odtud převedena do sbírek Okresního archivu v Olomouci — pracoviště Litovel.

² Podrobnější údaje o obci viz in: J. Schulz — Lošťák: Historický místopis okresu Litovel. Olomouc 1977, s. 72—76.

Vyobrazení na obálce:

1. Olomouc, 1974. Kruhová pohlednice, barevný ofset. Tisk Severografia Děčín, nakl. Pressfoto Praha.

[V. Kollmann, K výstavě pohlednic Proměny Olomoucka]

2. Červenka, o. Olomouc. Maketa pohlednice.

[V. Kollmann, Maketa pohlednice obce Červenky z konce minulého století]

3. Těšíkov, o. Olomouc, 1898. Pohlednice, světlotisk. Nakl. A. R. Hitschfeld, Šternberk.

Podbřežice, o. Vyškov, 1900. Pohlednice, knihtisk. Tisk L. Klabusay, Holešov, nakl. J. Zeman, Podbřežice.

4. Ostrov u Macochy, o. Blansko, 1978. Pohlednice, barevný ofset. Snímek J. Vozdecký, tisk Severografia Děčín, nakl. Pressfoto Praha.

[V. Burian, Pohlednice pramenem k historii větrných mlýnů]

Zprávy Krajského vlastivědného muzea v Olomouci č. 216

Vydalo Krajské vlastivědné muzeum v Olomouci, náměstí Republiky 5/8

Odpovědný redaktor dr. Bohumil Šula

Vytiskly Moravské tiskařské závody, n. p., závod 11, třída Lidových milicí č. 5, Olomouc

Rukopis odevzdán do tisku 17. 11. 1981

Reg. zn. RM 134

8207-08 Verlag: Aug. R. Hirschfeld, Sternberg i. M.

Pošta Nový Rousínov, okres Vyškov, 350 obyč.

Škola

Pozdrav
z

PODBŘEŽIC

Handwritten text in cursive script, likely a postcard message or address.

Zinkogr. L. Klabusaya v Holešově. Nákladem Jar. Zemana.

OBSAH

ČLÁNKY: V. Kollmann, K výstavě pohlednic Proměny Olomoucka, 1. — V. Burian, Pohlednice pramenem k historii větrných mlýnů, 5. — L. Suchánková, Současný stav kronikářství v okrese Olomouc, 10. — K. Orel, O hudebnících a zpěvácích v Tršticích za posledních 130 let, 16. — M. Kouřil, Olomoucká studia kreslíře J. Venuta, 18. — V. Michnová, Lékárenská závaží 18. a 19. století ve sbírkách Krajského vlastivědného muzea v Olomouci, 20. — O. Kašpar, Španělské gramatiky a slovníky ze 17. století v olomoucké Státní vědecké knihovně, 25. — I. Bortlová, Gotické kachle z Litovle, 29. — SDĚLENÍ: V. Kollmann, Maketa pohlednice obce Červenky z konce minulého století, 31.